

‘Tre store højtider’: Et strukturelement i en salme af Grundtvig

Af Aage Schiøler

Ud fra to karakteristiske udsagn hos Grundtvig, et om de efter hans mening tre bærende elementer i kristendommen og et om tre uomgængelige vilkår i menneskelivet, og på baggrund af to forudsætninger i hans livssyn, Syndefaldet og Frelsen i Kristus, påvises det, hvordan teologi og poesi ved hans arbejde med en kendt pinsesalme tekst i stadigt højere grad støtter hinanden. Til sidst fremstår et både personligt præget og alment forankret hymnisk udsagn om et kristent tilværelsessyns åbnende virkning over for menneskeeksistensens grundvilkår. Udsagnet er af en kvalitet, der gør salmens plads i Folkekirken liturgi uomtvistelig.¹

2. Introduktion: forudsætningerne for artiklen

2.1 En teologisk synsvinkel.

I sin prædiken til Pinedag 1862 taler Grundtvig om Herrens “aandelige Gjenløsnings- og Saliggjørelses-Værk”. Dette lidt indforståede udtryk angiver, at det begivenhedsforløb, som sattes i værk, da Jesus fra Nazareth levede, døde og blev forkyndt som opstået fra de døde, ses som den hændelse, der gør mennesker frie (igen) og sætter dem ind i den autentiske eksistens, Jesu liv hævdes at være.

På den baggrund fratager Grundtvig jul, påske og pinse æren som menighedens tre store højtider og overlader den til “Evangeliets højroastede *Forkyndelse*, den hellige *Daab* og den hellige *Nadver*”. Det sker med den begrundelse, at de tre kan og skal være tilsynekomsten af Guds “Gjerningers Kraft for hans Folk”, hvis følger “udstrækker sig til alle Tider, alle Folk og Lande paa Jorden” og dermed “er guddommelige Vidnesbyrd og Saligheds-Midler fra Slægt til Slægt, som meddeler alle sandhedskjærlige Hjerter den kristne Tro, det kristelige Haab og den kristne Kjærlighed med Retfærdighed, Freden og Glæden i den Helligaand, som er de kristnes Himmerig paa Jorden” (*HGS III*, 171).

¹ Holm 1999 har været et af incitamenterne til denne artikels tilblivelse. Kim Arne Pedersen har ydet hjælp med henvisninger om ‘vidskab’ hos Grundtvig og med nyttige spørgsmål. En tak til dem begge.

De to sidste triader er hentet hos Paulus: "Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre" (1 Kor 13,13); "Guds rige er (...) retfærdighed, fred og glæde i Helligånden" (Rom 14,17). Flere steder hos Grundtvig er de tre triader disponeret, så der opstår tre treklange: forkyndelse/tro/retfærdighed; dåb/håb/fred; nadver/kærlighed/glæde. Det må også bemærkes, at triadernes og treklangenens elementer kan skifte plads. I "Op dog, Sion! seer du ei", 1851, møder vi således rækkefølgen håb/tro/kærlighed (*GSV* II, str. 3, 382). Tro og dåb kan sammenstilles (*GSV* I, str. 1.11-12, 169. 171-172; jf. *GSV* IV, str. 1. 3-4, 406-407), en sammenstilling, der sammen med rækkefølgen i "Op dog, Sion!" åbner for, at de to første Højtider kan bytte plads. Glæden kan komme før kærligheden (*GSV* VI, str. 6-7, 268). Nogle gloser kan udskiftes med andre, så fred i hvert fald et enkelt sted eksempelvis kan erstattes af ro (*GSV* V, str. 1, 287-288).²

Denne smidiggørende tendens understøttes af, at menneskets reaktion på et element i treklangs/triade-sproget kan træde i stedet for

² Bjerg 2002, 5, har rækkefølgen: Dåb og Tro/Forkyndelse og Håb/Nadver og Kærlighed (Indholdsfortegnelsen, pkt. III, IV og V). Forkyndelsen, der ses som "etisk i skriftemålet, eksistentiel i bønner og intellektuel i prædikenen", bliver mellemled mellem dåb og nadver i konteksten *Begyndelse/Vækst/Nærvær*, som præger Grundtvigs syn på menneskelivet. Bestemmelsen "*forkyndelsen*, og hermed menes prædiken" (Bjerg 2002, 98), forekommer dog at afvige fra underrubrikken "Skriftemål og bøn – håbets mundtlige forkyndelse" (Bjerg 2002, 89). Afvigelsen kan enten ses som en inkonsekvens i forhold til bestemmelsen Bjerg 2002, 98, eller som et konsekvent udtryk for smidigheden i Grundtvigs brug af sine teologiske termer, der altid rummer et poetisk aspekt. En meget velkendt, prægnant og poetisk formulering af figuren *Begyndelse/Vækst/Nærvær* ses i "Aabent Brev til mine Børn", 1839 (*US* VIII, 188, v. 30-34. Jf. tilføjelsen fra august 1872 (*US* VIII, 187; *FHS* 06, 95, str. 3, 5-8)). Ordene skal høres på baggrund af talen om "Hvilen i Fader-vor" tidligere i digtet, der sætter sammenhængen til troen og teologien.

En lignende rækkefølge: Dåb/Bøn/Nadver, foreligger i str. 4-7 fra "Herrens Røst var over Vandet", 1860 (*GSV* V, 203-204), der taler om røsten i nutiden, men den er tydeligere i str. 3-5 i formen på fem strofer fra 1864 (*F*⁸⁻¹⁰ jf. *GSV* VI/3, litra d, 404; jf. *DDS* 03, 388), hvor hvert element i rækkefølgen får én strofe. Spørgsmålet er, om "Herrens Røst" i datid i forbindelse med Skaberværket (str. 1-3, hhv. 1-2) også kan henregnes til "Evangeliets højrestede *Forkyndelse*". – I "Lyksaligt det Folk, som har Øre for Klang", synes str. 5-7 (*GSV* V, 352-353) disponeret ud fra rækkefølgen Dåb/Nadver/Forkyndelse, jf. s. 122.

Under alle omstændigheder viser smidigheden i teksternes brug af de forskellige centrale elementer inden for treleds-terminologien, at man ikke skal låse sig fast i bestemte skriftligt fastlagte formuleringer af tiltalen fra den for Grundtvig nødvendige eksterne instans (Gud) – "Herrens Røst", "Ordet", "Evangeliet" – eksistentielt opmærksomt kunne man kalde det.

elementet selv. Sangen træder således ofte i stedet for glæden, selv om den primært betragtes som svar på forkyndelsen (se note 25, jf. Schiøler 2007, 112-133). Den slags forskydninger er med til at give treklangstænkningen en bøjelighed, der afværger det stive præg, som ofte præger den rene begrebstænkning. Som salmegennemgangen vil vise det, giver det også plads til en karakteristisk billedbrug i fremstillingen.

Strukturen, der udfolder sig gennem De tre store Højtider, lader sig anvende som udgangspunkt for tolkning af tekster, som ligger forud for pinseprædikenen fra 1862, fordi der tidligere er tydelige tilløb til brug af den. Poetisk udfoldes anliggendet i salmen "Lyksaligt det Folk, som har Øre for Klang / Herovenfra!", 1852-53 (*GSV* V, 351-353). Her er de sidste tre strofer struktureret efter De tre store Højtider: dåben *via* Grundtvigs faste associationer freden, håbet og barnekåret (str. 5), nadveren *via* Syndernes Forladelse ("Bod for") og fællesskabet med Frelseren ("med Sønnens Liv") (Matt 26,26-27) (str.6) og forkyndelsen *via* fremhævelsen af modersmålet (ApG 2,7-11) (str. 7). De foregående tre strofer struktureres efter mit skøn af Apostolicum: Skaberen, der (forgæves) ønsker mennesket som medarbejder og samtalepartner (1 Mos 2,3; 8-13) (str. 2), Sønnen, der genopretter Gudsforholdet i skikkelse af forældre/børn-forholdet (Matt 3,17 par.; Rom 8,15) (str. 3) og Ånden, der gør menneskets taleevne til det unikke redskab for Guds gerning (ApG 2,1-4. 42. 46) (str. 4). Henvisninger til trosbekendelsens tre led sætter da også deres præg flere steder i pinsesalmen.

I "Til klart Guds Ansigt vi skal see", 1837 (*GSV* I, 228-231), er strukturen også tydeligt til stede. Triaden tro/håb/kærlighed optræder i strofe 1, strofe 2 og stroferne 3-5, og den beskrives i stroferne 6-12, hvor den i rækkefølgen tro/kærlighed/håb disponerer stroferne 9-12, Derefter kommer den tilbage sammen med De tre små Højtider i den prægnante slutstrofe:

Om *Julen* synger *Troen* bedst
 Med Engle-Toner søde,
 Mens *Haabet* har sin høie Fest
 I *Paaske*-Morgenrøde,
 Og *Kiærlighed* i Bølge-Gang³
 Sig fryder høit med *Pindse*-Sang,
 Naar vore *Tunger* gløde!

³ Til udtrykket "*Kiærlighed* i Bølge-Gang" se Schiøler 2007, note 26, 144-147 og Schiøler 2004, 183-190.

2.2 En 'kategorisk' synsvinkel

Som "Aabenbarelsen af hans Gjerningers Kraft for hans Folk" er De tre store Højtider principielt uafhængige af tid, sted eller menneskelige fællesskaber. Alligevel når virkningen af Guds gerning gennem dem frem til "alle Tider, alle Folk og alle Lande på Jorden". Grundtvig har tidligere taget disse tre kategorier i brug i en strofe om reaktionen på Kristi Opstandelse og Himmelfart set som afslutningen på det "aandelige Gjenløsnings- og Saliggjørelses-Værk" fra pinseprædikenen, og derved som sejren over de misforhold, tidligere slægtled kaldte synd, skyld og død:

Prises skal paa Jordens Bold
Da dit Navn fra Old til Old,
Alle Sjæle frydes ved
Herren: vor Retfærdighed!
(GSV I, str. 3, 483; min kursivering)

Det navn, der skal prises og er nævnt i strofens sidste linje, må være inspireret af Fil 2,9: "Derfor har Gud højt ophøjet ham / og skænket ham navnet over alle navne", og 1 Kor 1,30: "Kristus Jesus, som er blevet visdom for os fra Gud, både retfærdighed og helliggørelse og forløsning".

"Jordens Bold" om stedet viser, at det genløste menneskeliv ikke betragtes ud fra et isoleret, åndeligt (spirituelt) perspektiv. Det er stadig forankret til den klode, vi kalder Jorden, som et liv, der er afhængigt af dennes fysiske indretning. Vejr og vind og landskabernes særpræg ophæves ikke, når mennesker hører om og fra Jesus fra Nazareth, får tillid til ham, lader sig døbe og deltager i nadveren.

"Old til Old" om kategorien tid viser, at denne ikke ses som en tom beregningsfaktor, afledt af herskernes regeringstid eller af svingningstallet i interaktionen mellem elementarpartikerne i et udvalgt atom, men som tidsaldre med hver sit særpræg. En følge heraf er, at døden umiddelbart betraget er en afsluttende og afsluttet hændelse, vi ikke kan lave om på, og som tager det liv, vi kender, fra os. "Alt har sin Stund, og hver Ting under Himmelen sin Tid" (Præd 3,1; AO 1931).

“Alle Sjæle” svarer til “alle Folk” i pinseprædikenen.⁴ Dobbeltudtrykket for den samme sag viser, at kristendommens indgreb i mennesketilværelsen nok er et eksistentielt anliggende, som er personligt vedkommende for den enkelte, men både modtagelsen af det og dets virkning knytter til ved det foreliggende fællesskab, som intet menneske kan være foruden. Med ordene fra fortællingen om Edens Have: “Det er ikke godt, at mennesket er alene” (1 Mos 2,18).

Hver af disse tre kernebetingelser kan tilforordnes en af De tre store Højtider eller et element i en af de tilsvarende triader. Forkyndelsen lyder ned gennem alle tider, og den tager tid. Dåben foregår ved døbefonten og ses af Grundtvig i salmen “Guds-Husets Dør er i vor Daab”, 1853 (*GSV* IV, 401-402), også som stedet, der åbner til en mere omfattende eksistens end den, vi kender fra vores tilværelse som jordbundne væsner, jf. tempelmotiverne i *GSV* IV, str. 3, v. 5-7, 273. Nadveren fejres i et nutidigt, lokalt fællesskab, men rækker i salmen “Du er vor Skat, o Jesus sød”, 1837-40 (*GSV* III, 362-265), ud over tid og rum, ind i Evigheden, hvor Gud er “alt i alle” (1 Kor 15,28).

Samlet set opfordrer kombinationen af bøjelighed i begrebsbrugen og bundethed til hverdagsvilkårene læseren til at medtage egne erfaringer, synspunkter og overvejelser som partnere i den ordveksling med og eftertanke over tekstens tilværelsestolkning, en teologisk læsning udgør.

2.3 En negativ forudsætning

Udtrykket: Guds “aandelige Gjenløsnings- og Saliggjørelses-Værk”, forudsætter en skavank ved den foreliggende menneskeeksistens, en ufrihed og utilstrækkelighed, eller hvad man nu vil kalde det. I indledningen til *Nordens Mythologi*, 1832, bruges udtrykket “et stort Uheld”, som vi efter Grundtvigs mening ikke på egen hånd kan rette op på (*US* V, 401-402). En følge af dette forhold formuleres således i den strofe, der kommer umiddelbart efter den ovenfor citerede:

Kære Frelser! kron dit Værk!
Send os Aanden guddomsstærk!
Uden Ham, trods Vid og Konst,

⁴ Denne synonymitet kan gøres gældende, fordi “Alle Sjæle” ikke handler om vores mentale funktionsbasis som selvstændigt element, men gælder menneskets helhed som levende væsen, svarende til udtrykket: “Der var ikke en levende sjæl i butikken”, som har sit udspring i 1. Mos 2, 7, hvor oversættelsen indtil 1932 lød: “og Mennesket blev til en levende Sjæl”. Her betegner “Mennesket” ikke er en enkeltperson, men er en fællesbetegnelse. “Alle Sjæle” betyder altså ‘alle mennesker’. Se hertil desuden *Gesenius*, s.v. *næfæs*.

Al vor Gierning er omsonst!

(GSV I, str. 4, 483; min kursivering)

Her er "Vid" klart nok ikke evnen til at sige noget fornøjeligt eller underfundigt, men evnen til at opsamle og ordne, anvende og overveje erfaringer. Det dækker altså her både viden, videnskab og visdom. Også den gammel-danske glose 'vidskab', som Grundtvig re-aktiverer, må medtages.⁵ Tilsvarende er "Konst", som i dag staves med 'u', ikke alene vore æstetisk fremragende frembringelser i forskellige fysiske materialer, ord og toner, men overhovedet evnen til at planlægge og udføre noget, evnen til at kunne. Ingen af de to evner kan efter digterens udsagn på egen hånd fremkalde noget, der i enhver henseende er holdbart.

I "Den sidste Menighed" fra *Christenhedens Syvstjerne*, 1860, stroferne 48-58 (CS, 237-239), fremtræder Grundtvigs kritiske indstilling til "Vid" og "Konst", henholdsvis "Vidskab" og "Kundskab", på

⁵ Vidden i Grundtvigs brug af 'vidskab' møder vi i "Om det Philosophiske Aarhundrede", *Danne-Virke I*, 1816: "Vidskab (...) kan udholde den strængeste Prøve med vide og Vid og Vittighed bag sig, Vished ved Siden, Videnskab, Videnskabelighed og Viisdom for<an> sig" (US III, 328). – I *Til Nordmændene om en Norsk Høiskole*, Kristiania, 1837, inddrages fællesskabsmotivet med passagen om "Folkelivets og en tilsvarende Oplysnings og Vidskabs Opblomstring i Norden" (HGS I, 57). – I *Om Nordens videnskabelige Forening*, 1839, betones indlejringen i historien: "saa er al menneskelig Vidskab i Grunden historisk og Kundskaben om det Forbigangne det eneste Middel til at forstaae det Nærværende og lægge fornuftige Planer for det Tilkommende" (HGS I, 87). – *Haandbog i Verdens-Historien I-III*, 1833-1839, bekræfter gennem en række eksempler både vidde, fællesskabsmotiv og historisk forankring. Vidden viser sig i anførelsen af vidskabens forhold til en række enkeltanliggender: "*Guddommelig Vidskab*" om Østkirkenes skriftbaserede teologi i tiden om til kirkemødet i Nicæa år 325 (US VI, 580); "Vidskaben i sig selv" over for "Stats-Klogskaben" (US VII, 388); "*Kundskab* og *Vidskab* <fik> langt større Indflydelse paa Krigs-Væsenet og Seieren" i forbindelse med opfindelsen af "de nye Ild-Vaaben" (US VII, 436); "Menneskets Vidskabs-Tid" ses som stærkt afhængig af bogtrykkerkunstens opfindelse (US VII, 436). – Fællesskabsmotivet og indlejringen i historieforløbet fremgår dels af de overordnede bestemmelser: "universalhistorisk (almeen-historisk (Begruops bemærkning?)) *Oplysning* og *Vidskab*" (US VI, 537) og "det universalhistoriske Vidskabs-Folk" (US VI, 587), dels af brugen på et afgrænset område, nemlig de oldnordiske sagafortællere og deres virke, hvor der tales om "*Historisk Vidskab*" og "det Historiske Vidskabs-Folk", som "vist nok i Forhold til Hjerte-Folket er en Silde-Fødning (...)", og hvor "Vidskabs-Folket" (må være det nordiske til forskel fra, men også som led i det universalhistoriske "Vidskabs-Folk"; min bem.) dateres til "en god Stund før Christi Fødsel" (US VI, 588).

en noget knudret og meget opmærksomhedskrævende, men særdeles præcis måde. Konsekvenserne af, hvad vi nok ville kalde autonom viden og kunst, beskrives her som det "gyldne Savn", en henvisning til Frejas tab af det gyldne smykke Brisingamen (str. 51, v. 7)⁶, og som "Det tomme Selv" (str. 58, v. 7), ikke udpræget positive betegnelser. Hvad angår den "Konst", vi kalder 'kunst', udtrykkes der allerede i digtet "Jeg kiender et Land", 1824, skepsis i forhold til romantikkens æstetiske fascination, nok med erindring om billedforbudet i Det gamle Testamente (2 Mos 20,4-5):

Fortryllende Drøm
Om Evigheds-Perlen i Tidernes Strøm,
Du giækker de Arme, der søge omsonst
Hvad Hjertet begjærer, i Billed og Konst,
Saa varigst de kalde hvad sikkert forgaær
Som Timer og Aar!
(GSV III, str. 6, 146)⁷

2.4 En nødvendig instans

Både pinseprædikenen og de to salmestrofer har som forudsætning, at vi ikke kan undvære en ekstern instans, der er så stærk i livets og gudhedens tjeneste, at den kan lade os leve i glæde og frihed uanset de

⁶ Om Frejas smykke se Bæksted 1978, 120-121. Hos Grundtvig omtales Freja og smykket i "Asynierne", *Nordens Mythologi*, 1832 (US V, 686-691).

⁷ Også i nutidig sammenhæng kender vi til, at resultaterne af menneskers viden og kunnen har bagsider og i givet fald kan have forfærdende og ødelæggende følger. – Hvad vores viden angår, er eksempelvis vores *via* naturvidenskaben opbyggede kendskab til og brug af både de fossile brændstoffers og atomernes energiforhold et tveægget sværd, også når det alene anvendes til fredelige formål, og det 20. århundrede har gruppvækkende eksempler på, hvad tankebygninger kan føre til. Stalinismen, nazismen og maoismen er uomgængelige repræsentanter. – Det samme gælder den "Konst", vi kalder teknik, kundskabens praktiske side, lige fra hjulet til den trådløse transmission af lyd og synsindtryk. Det er fint, at Karen kan sende en SMS til mor om, at hun nu er på vej hjem fra Karina, men hun kan blive både ked af det og bange, når der står sårende eller endda truende ord på displayet. Hjulet vil vi ikke undvære, men de sidste mange år er der i vores del af verden dræbt mange flere i trafikuheld end i krige. Sorgen og savnet og døden er de samme i begge tilfælde. – Hvad angår kunst i betydningen æstetiske frembringelser, er de heller ikke sikrede mod misbrug, hvor skønne og betagende de end måtte være. Det er der eksempler på fra de ovennævnte ideologiers side. Den enkelte udøver eller bruger af en kunstart kan også lade sig opsluge deraf i en grad, så hensynet til det fælles menneskeliv sættes i skygge eller endda til side.

ulemper og ulykker, der er en del af følgerne af det, vi véd, og det, vi kan, og endda inspirere til at rette op på dem til en vis grad.

Begge tekster henviser til det indgreb i mennesketilværelsen, der skete med Jesus fra Nazareth, og til dets virkningshistorie. I pinseprædikenen sker det ved at tale om indstiftelsen af De tre store Højtider, der viderefører Guds "aandelige Gjenløsnings- og Saligheds-Værk". I salmestroferne sker det ved at bruge navnene "Frelser" og "Herren: vor Retfærdighed" om Jesus som den Opstandne og Himmelfarne. De navne viser, at han ses som fuldgyldig repræsentant for den instans, der griber ind til gunst for det gode og derved råder bod på det store "Uheld", og som i kristendommens treenighedstænkning får navne som Far (Matt 6,9; Rom 8,15), Frelser (Luk 2,11; 1 Joh 4,14) og Fornyer (Rom 7,6; Tit 3,5).

I den anden salmestrofe (*GSV I*, str. 4, 483) viser bønnen: "Send os Aanden guddomsstærk!", og det personlige stedord "Ham", at den instans også i nutiden ses som en selvstændig, personlig aktør, ikke en organisk eller mekanisk funktion eller en a-personlig, såkaldt spirituel energi. Det svarer til pinseprædikenenes tale om, at De tre store Højtider "kan og skal være *hans* Gjærningers Kraft for hans Folk" (min kursivering).

Søger man en formulering af, hvad glosen Gud nærmere handler om hos Grundtvig, må der henvises til Troens Ord ved Daaben, det tilbud, spørgeformen af Forsagelsen og Apostolicum, Den apostolske Trosbekendelse (dansk tekst: *DDS 03, 797*), rækker til den, der bliver døbt. Her er der ikke tale om en parallel til et kvalifikationsbedømmende afkrydsningsskema ved optagelse i en kompetencekrævende organisation, men om afsløring af en kærlighedsvilje, der vil tage den adspurgte ind i det eksistensfællesskab, Jesus fra Nazareth, kaldet Kristus, satte i værk.⁸

3. "Opblomstrer nu, Guds Kirkevange!" – et tilløb med fem strofer

3.1

Tekstens første form med fem strofer findes i et håndskrift fra begyndelsen af 1840'erne (*GSV VI*, 267, litra a). Den ændres i 1843 i forbindelse med forarbejder til et ikke udgivet salmebogstillæg og får nu seks strofer (*GSV III*, 515). Salmen i sin nuværende form fra 1853,

⁸ På et ganske andet eksistensniveau møder vi det sammen sproglige mønster i anekdoten om den farende svend på trappen, der på spørgsmålet inde fra entréen bag den halvt åbnede dør: 'Drikker De?', svarer: 'Undskyld, frue, er det en forespørgsel, eller er det et tilbud?'

rummer en række større ændringer, mest fremtrædende omformningen af indledningslinjen til den nu kendte: “I al sin Glands nu straalers Solen”, og tilføjelsen af den syvende strofe (facsimile over for *GSV VI*, 268). Nogle af disse ændringer omtales inden kommentarafsnittene.

Allerede i den første form er triaden: forkyndelse/dåb/nadver, bestemmende for strukturen. Sammen med de tre tilværelsesvilkår: tid, sted og fællesskab, bruges den i artiklen som dispositionsmiddel for læsningen med henblik på at præcisere tekstens teologiske udsagn. Forud for analysen af hvert af de tre afsnit, teksten lader sig dele i, bringer jeg på den baggrund i stedet for den klassiske eksegese parafrase en introduktion, som udpeger det tilværelsesvilkår, der ses som indfaldsvinkel til den højtid, som er fremtrædende i det pågældende afsnit. Dernæst angives højtiden selv og de to andre elementer i den treklang, der anslås. Endelig resumeres tekstafsnittets strukturelementer.

3.2 Første Højtid, forkyndelsen (str. 1-2)

3.2.1 Tekst

Opblomstrer nu, Guds Kirkevange!
Gienlyder trindt af Lærkesange!
Nu kom vor Pindselilje-Tid,
Nu har vi Sommer blank og blid,
Nu lover meer end Engle-Røst
I *Jesu* Navn en gylden Høst.

I Sommer-Nattens korte Svale
Slaaer høit, I Skovens Nattergale!
Saa Alt hvad Herren kalder Sit
Maa slumre sødt og vaagne blidt,
Maa drømme sødt om Paradis
Og vaagne til Vorherres Priis

Allerede i 1843 ændres “I Skovens Nattergale!” til “Fredskovens Nattergale!”, der naturligvis skal fremhæve udsagnets karakter af metafor for menigheden, uanset om det hentyder til en bestemt lokalitet (*GSV VI*, sp.2, 267), til fredskovsforordningen af 1805 (Schiøler 2008, note 13, 163) eller eventuelt til begge dele. Ved omskrivningen i 1853 rettes yderligere udråbstegnet til et komma, et helt enkelt greb, der sammen med de nye indledningslinjer i strofe 1 og “Hensmelter” i stedet for “Hensmelte” i strofe 6 forandrer salmens modus fra bøn eller opfordring til fortællende nutid (*GSV VI*, sp.1, 268).

3.2.2 Introduktion

Indfaldsvinklen er *tiden*, som markeres af det tredobbelte "Nu", der åbner for en tidsalder med betegnelserne "Pindselilje-Tid", "Sommer", og "Høst", mens "Kirkevange" og "Skoven" her er menighedsbetegnelser, ikke stedsangivelser.

Forkyndelsen fremgår af "meer end Englerøst". Det er Gud selv, der taler. *Troen* er implicit til stede gennem lærkens og nattergalens sang, som hos Grundtvig ofte er metaforer for menneskets svar på og viderebringelse af forkyndelsen. *Retfærdigheden* angives med betegnelsen "gylden Høst", der ikke kun gælder kornets kvalitet og mængde, men især må ses som udtryk for, at året, tiden, er forløbet på rette måde, og at stedet, marken, har opfyldt sin rette funktion. Her er den rette færd, også naturen kan udvise, metafor for menighedens rette skæbne.

Treklangen forkyndelse/tro/retfærdighed er strofernes basis.

3.2.3 Kommentarer

1. Meget karakteristisk for lærkesangen som enhed af svar på og redskab for forkyndelsen er linjerne fra 1837:

I vort Hjerte Lærke-Slag
Hilse Herrens klare Dag!
Vore Tunger gløde!
(GSV I, str. 1, 611)

der er bedre kendt i formen fra 1869/70:

Lad vort Hjertes Lærke-Slag
Hilse Herrens klare Dag,
Som staaer op af Døde!
(GSV VI/1, sp.1, 110)

som i slutlinjen tydeliggør forkyndelsens indhold: påskens hændelse, hvor 1837-formen fremhæver forkyndelsens fremtrædelsesform ved at henvise til et træk fra fortællingen om den første pinsedag (ApG 2,3).

Nattergalens sang dukker op i 1825 i forbindelse med beskrivelsen af menigheden som gæstekammer for Guds jordiske nærvær:

Vi af bløde Bøgestammer,
Under Nattergale-Sang,
Bygge kun et Giæste-Kammer
Til en himmelsk Alter-Gang!
(GSV I, str. 9, 62)

Vi møder den igen i 1846 i et digt om kirkegang, hvor den på en situationsmæssigt noget akavet måde betegner digterens trosbårne og af Gud skabte svar på nadverens gave:

Fra Natten da han er forraadt og bryder
 Livets Brød til Dødens Folk det lyder:
 Tager det som bydes
 Legem mit som brydes
 Og mit Blod som jer til Gavn udgydes.

Da fik jeg i mit stille Sind at høre
 Fuglesang, som Hjertet kunde røre
 I de dybe Dale
 Himlens Nattergale
 Slog i Chor, som Engle smaa, der tale.
 (GSV IV, str. 5-6, 14-15)⁹

2. Tydningen af “gylden Høst” som naturmetafor for retfærdigheden støttes af de to høstsalmer, Grundtvig skrev den 24. august og den 7. september 1844 på opfordring af Peter Rørdam, sognepræst i Mern på Sydsjælland.¹⁰

Mest kendt er salmen fra september: “Nu falmer Skoven trindt om Land” (GSV IV, 50-51). Stroferne 1-3 om høsten af de marker, der “bølged nys som Guld”, men som nu er nøgne, mens deres afgrøde fylder lo og lade, følges op af strofe 4 om Gud som giver af både den jordiske planteverden og det eksistentielle vilkår:

Og han som voxte lod paa Jord
 Med Skoven Ax og Vipper,
 Han bliver hos os med sit Ord,
 Det Ord, som aldrig glipper.

og af strofe 8 om Ordets konsekvens uden for tid og rum:

Da høste vi som Fugle nu,
 Der ikke saae og pløie;
 Da komme aldrig meer i hu
 Vi Jordens Strid og Møie.

Her er “Jordens Strid og Møie” ikke kun karlenes bøvl i hine tider med le og strygespån, med lejesæd og trætte heste, men også Adams vilkår efter overtrædelsen af forbudet mod at spise af Kundskabstræets frugt i fortællingen om Edens Have:

Med møje skal du skaffe dig føden
 alle dine dage.
 Tjørn og tidsel skal jorden lade spire frem til dig (...)

⁹ Digtet blev ikke udgivet af Grundtvig selv, men først i *Poetiske Skrifter*, 1880 ff. (Bind 6, 620-621). Jeg citerer efter Koch 1925, der giver en grundig gennemgang af digtet læst i sammenhæng med dets af (litterær?) naturmystik inspirerede pendant med samme indledningslinjer: “Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre / Fuglesang, som Hjertet kunde røre”.

¹⁰ *Malling* III, 435-437 giver oplysninger herom ud fra relevante kilder.

I dit ansigts sved
skal du spise dit brød (...)
Ja, jord er du,
og til jord skal du blive,

hvorefter han og Eva sættes uden for havelågen (1 Mos 3,17-19. 23-24).

Tolkningen af "Jordens Strid og Møie" som menneskets vilkår efter Syndefaldet og "gylden Høst" som retfærdighedsmetafor er endnu mere nærliggende i to strofer fra den først skrevne, men mindre kendte af de to høstsalmer: "Gud, Du fra dine de herlige Høielofts-Sale" (*GSV IV*, 49).

Her takker stroferne 1-3, som er blevet til salmen *DDS 03 727*, for grundene til, at vi kan hente høsten i lade. Den dobbelte gave fra strofe 4 i "Nu falmer Skoven" forekommer her i strofe 2 i omsvinget fra "Jorden vi pløie og Sæden vi saae i det Lave, / Vækst og Velsignelse dog kun er Himmelens Gave" til "Og med dit Ord / Planted du, Herre, paa Jord / Til os en Paradis-Have". I begge salmer møder vi således det gudgivne udbytte af arbejdet med jorden som pendant til Kristus og hans komme i Ordet, den hændelse, der for Grundtvig både historisk og eksistentielt er menighedens ophav og opholder.

Derefter fortsættes med følgende tre strofer, hvoraf strofe 6 på baggrund af løftet om 'den eksistentielle høst', der omtales i strofe 5, takker for 'den praktiske høst':

Du, som i Naade har ogsaa hos os dyrket Jorden,
Dæmpet med Kiærligheds Toner den rullende Torden,
Givet os Tegn
Baade med Solskin og Regn!
Naar kommer Høsten i Norden?

Kastet og renset og harpet er Himmerigs-Sæden,
Spaaet er Høsten, som dages med Himmerigs-Glæden
Art følger Art
Glædelig Høst komme snart,
Binde os op med Guld-Kiæden!

Da i din Kirke, som staaer paa den levende Klippe,
Klippen i Ordet som holder, naar Stjernerne glippe
Takke med Sang
Vi for den bølgede Vang
Gylden med Ax og med Vippe!
(*GSV IV*, str. 4-6, 49)

Linjen "Spaaet er Høsten, som dages med Himmerigs-Glæden" minder om løftet "Nu lover meer end Engle-Røst / i Jesu Navn en gylden Høst", der i 1853 ændres til "Nu spaaer os meer" (*GSV VI*, sp. 1, 267, litra a). På den baggrund svarer også ønsket "Glædelig Høst komme

snart / Binde os op med Guld-Kiæden” i strofen om “Himmerigs-Sæden” til opfordringen “Opblomstrer nu, Guds Kirkevange!”. Begge udsagn viser et skift fra naturen til menighedens eksistens, og begge udsagn rummer forventningen om en kommende rig tid for menigheden.

For tydingen af “gylden Høst” i pinsesalmen som metafor for “Retfærdigheden (...) i Helligaanden”, som det udtrykkes tyve år senere i pinseprædikenen, er derefter to iagttagelser af betydning. De er knyttet til den ændring af Guds landbrugsmetoder, der i “Gud! Du fra dine de herlige Høielofts-Sale”, strofe 4, v. 1-2, omtales med ordene om, at dyrkningen “i Naade” har “Dæmpet med Kiærligheds Toner den rullende Torden”.

Den første iagttagelse er følgende: Fortællingerne om, at Moses modtog Lovens Tavler på Sinai Bjerg, beretter om, hvordan HERREN, som man skrev det på Grundtvigs tid, på én gang åbenbarede og skjulte sig i en tæt og tung sky, hvorfra der udgik lyn og torden (2 Mos 19,9. 16). I strofe 1, verslinje 5, i evangeliesalmen til 3. søndag i advent om Jesu vidnesbyrd om Johannes Døberen: “Hvad har i Ørken I vel seet”, fra 1855 ændrer Grundtvig “Lovens og Livets Ord” til “Lovens Torden-Ord”, så det bliver tydeligt, at Døberens prædiken hører til i Den gamle Pagt fra Sinai (*GSV* IV, 415, VI, sp. 1, 346). Dertil kommer “Lovens Torden” i strofe 1, verslinje 2, et led i hans omarbejdning fra 1837 af “Naglet til et Kors paa Jorden”, den danske version af den middelalderlige sekvens “Stabat mater dolorosa” (*GSV* I 517-518. Mallong III, 413-419), og i strofe 1, verslinje 3, fra “Seiervindersken paa Jorden”, 1862 (*GSV* V, 287). Med udgangspunkt heri er det naturligt at se “den rullende Torden” som betegnelse for det, teologien kalder ‘lovens retfærdighed’.

Heroverfor lader “Kiærligheds Toner” sig konkretisere i en anden røst fra bjergene, nemlig Jesu Bjergprædiken (Matt 5-7). Det sker, når Saligprisningerne, der indleder den (Matt 5,3-12), ses som styrende for den følgende udlægning af Lovens Bud (Matt 5,21-48) og de følgende vejledninger, løfter og råd (Matt 6-7), og altså som en forudgribende bestemmelse af den retfærdighed, der rækker langt ud over ‘de skriftkloges og farisæernes’ (Matt 5,20).¹¹ Et lignende synspunkt møder vi hos Grundtvig i en anden af hans korte evangeliesalmer fra 1855, den til Alle Helgens dag: “Herren, han sad på Bjergets Top” (*GSV* IV, 462-

¹¹ Tolkningen svarer til det synspunkt, at Saligprisningerne repræsenterer evangeliet om Guds Riges komme i Jesus fra Nazareth. De er “tilsagnet til disciplene, at de måtte være Guds børn”, og de er det, som “gik (...) forud for hvert ord i Bjergprædikenen”. Udtrykkene er hentet i Jeremias 1969, 23. Et lignende synspunkt findes i Corbach 1970, 28-32.

463). Her formuleres i strofe 2 følgerne af de ord, der lød på Bjerget, således:

Fattigdom bliver til Sølv og Guld,
Sorgen til Trøst og Husvale,
Hvem der er mest i Sindet smul,
Faaer over alt at befale.^a
Hunger og Tørst,^b som kom fra Gud,
Bliver til dagligt Giæstebud,
Trængslerne bliver til Hvile!

^a Henviser til 'de sagtmodige', som skal 'arve jorden' (Matt 5,5)

^b efter den retfærdighed, som nu bliver en gave (Matt 5,6)

Transformationen af livsvilkårene svarer til, hvad der sker med retfærdigheden i salmen "Gud Herren saae til Jorden ned", 1845 (*GSV* IV, 106-108). Her mangler den først helt i strofe 1, men dukker op i strofe 6 som den særlige vilkårsfornyelse, der lader mennesker se og "lære af din Kiærlighed" (jf. note 14 og Schiøler 2008, 138-139). Alle Helgens-salmens udsagn kan herudfra ses som indholdsbestemmende for 'troens retfærdighed'.

Forholdet mellem de to slags retfærdighed bliver endnu tydeligere når hensyn tages til den anden iagttagelse: den ambivalens, som gemmer sig i høstbilledet i "Gud, Du fra dine de herlige Høielofts-Sale", strofe 5, verslinje 5: "Kastet og rensat og harpet er Himmerigs-Sæden". Her må udgangspunktet for forståelsen være den passage i Johannes Døberens domsprædiken, hvor tærskemanden skiller kerner fra avner og brænder avnerne af (Matt 3,12). Med sit truende indhold svarer den godt både til "den rullende Torden" (v. 4) og til "Lovens Torden-Ord" i evangeliesalmen. Senere må Johannes imidlertid spørge Jesus, som han har set som tærskemanden (Matt 3,11): "Er du den, som kommer, eller skal vi vente en anden?" (Matt 11,3). Jesus henviser så til de velgerninger, der sker i hans følge: "Blinde ser, og lamme går, og spedalske bliver rene, og døve hører, og døde står op, og evangeliet forkyndes for fattige." (Matt. 11,5). Dommen over menneskelivet fældes nu "med Kiærligheds Toner" ligesom i Saligprisningerne og i "Herren han sad paa Bjergets Top". Eftersom "Art følger Art", høstens kerner svarer til udsædens frø, udfaldet til oprindelsen, må høsten derfor blive "Glædelig", når den kommer. Dommen lyder på frifindelse. Høsten vil "Binde os op med Guld-Kiæden". Mennesker ses som stråene i neg, der holdes sammen af den kærlighed, som udtrykker sig i Jesu velgerninger.¹²

¹² Råstoffet til talen om 'den dobbelte retfærdighed' er Rom 3,19-22, i stedets lutherske tolkning.

Svarende hertil finder vi følgende udsagn i strofe 2 fra evangeliesalmen til 3. søndag efter helligtrekonger om 'Hovedsmanden i Kapernaum' (Matt 8,1-13): "Menneske kun og Undersaat", 1855 (GSV IV, 423; min kursivering):

Det var en hedensk Hovedsmand,
Som satte Tro til Guds-Ordet.
Saadan en Tro fra alle Land
Samler os rundt om Guds-Bordet,
Der er Guds-Ordet Livets Flod,
Menneske-Sønnens Kiød og Blod,
Kiærligheds ægte Guldbelte!

Evangeliesalmens "Guldbelte", der forbinder os fra "alle Land" (jf. "Mange skal komme fra øst og vest" (Matt 8,11) og "alle (...) Lande" i pinseprædikenen fra 1862 (her s. 120)), svarer helt til høstsalmens "Guld-Kiæde".¹³ Begge steder tilvejebringes et fællesskab, når den kærlighed, Jesu velgerninger udtrykker, fanger menneskets tillid. Der er endnu et par fælles træk, som styrker sammenhængen i tankegang i de to tekster: "Salig er den, der ikke forarges på mig" (Matt 11,6) er en analogi til den anerkendelse af Hovedsmandens tro (Matt 8,10), som præger evangeliesalmen, og når hovedsmandens tjener bliver rask (Matt 8,13), må det ses som en parallel til velgerningerne, der opregnes i svaret til Johannes Døberen (Matt 11,5).

I forbindelse med forløbet i "Opblomstrer nu" / "I al sin Glands" svarer den høst, som der er "gylden", til den, der i høstsalmen er "Glædelig". I evangeliesalmerne er denne specielle høst knyttet til Guds "Giæstebud" og til "Guds-Bordet". Det fællesskab dukker op som "Herrens Bord" i pinsesalmens strofe 5, der også taler om "Menneskets *Forsoner*" og "Takkesangens *Offerskaal*" (min kursivering). Begge udtryk hører hjemme i tankegangen om, at Jesu korsdød tilvejebringer et nyt forhold mellem Gud og mennesker. Særpræget ved dette bord og dermed ved den 'høst', der er dets næring, er altså hos Grundtvig knyttet til sprogelementer, som udtrykker 'troens retfærdighed', for nu igen at tale teologisk.¹⁴

¹³ Både "Guld-Kiæden" i "Gud, Du fra dine de herlige Høielofts-Sale(...)" og "Guldbeltet" fra "Det var en hedensk Hovedsmand" må ses som paralleller til "Kiæden af Kiær-Minder", som i Grundtvigs lange digt *Gylden-Aaret*, 1834/1840, svarer til "Fuldkommenhedens Baand", der ifølge Kol 3, 14, er kærligheden. I digtets 1840-version bliver den "gyldnere" med tiden, mens 1834 har "længere" (US VIII, 10. 18, 2. og 3. strofe på siden; jf. note 1 sstd. FHS 06 88, 3-4).

¹⁴ Grane 1959, 40-44, bringer en kort og præcis kommentar til den klassiske lutherske forståelse af 'Troens retfærdighed'. Grundtvigs fortrolighed med

3. Håbsbilledet "Maa drømme sødt om Paradis" danner overledning til salmens næste afsnit. Det er hverken udtryk for fri fantasi eller fabulatorisk erkendelse. Det udtrykker den ureflekterede indsigt i, at fremtiden gemmer på noget eksistentielt afgørende, fremkaldt af forkyndelsen, grebet af menneskets tillidsevne og besvaret med taknemmelighed. Vi møder nemlig den samme figur i linjerne om børnene, der i søvne har hørt julens engle synge, "som Lærker slaa" (*GSV I*, str. 4, 405):

Saa drømme de sødt om Bethlehem,
Og er det end forblummet
De drømme dog sandt om Barnets Hjem,
Som laae i Krybberummet (...)

Da vaagne de mildt i Morgen-Gry
(...)

Da nynne de Jule-Sang paany (...)
(*GSV I*, str. 5.6, 405-406)

Her er jo hverken "Bethlehem" eller "Barnets Hjem" fantasi eller fabel, men bestemte steder på Jorden, som repræsenterer noget eksistentielt afgørende, der vil træde frem som glæden gør det for børnene julemorgen.¹⁵

den viser sig i den smidighed, han tilføjer den ved at kombinere dens begrebsprog med sit eget billedarsenal som i strofen:

Guds Retfærdighed i Naade
Seer til os fra Himlen ned,
Og skønt os det er en Gaade,
smager Hjertet dog Guds Fred.
(*GSV IV*, str. 2, 345)

Det samme ses, når han efter at have udtrykt tillid til, at Guds skaberkræfts indgriben kan omdanne hans hjerte til at "lære af din Kiærlighed / om Naadens rige Fylde", synger om at

Finde min Retfærdighed,
Som af din dybe Kiærlighed
I ham til mig udspringer!
(*GSV IV*, str. 5 og 6, 107)

hvor "ham" naturligvis er Kristus.

¹⁵ Stevns 1940 er en fin fremstilling af den billedmæssige parallelitet mellem pinsesalmen, julesalmen og påskesalmen "Verdens Igienfødelse", 1837 (*GSV I*, 432), med inddragelse af "Den signede Dag med Fryd vi ser", 1826 (*GSV I*, 67-69, jf. *GSV III*, 161-164 og *DDS 03*, 402).

4. Naturbillederne i de to første strofer sætter en forbindelse mellem Gud som Skaberen fra det første led i Apostolicum og Gud som Helligånden, bæreren af Forkyndelsen, fra det tredje. Det sker ved at kombinere det, der ses og mærkes: pinseliljerne og det milde sommervejr, med det, der høres: det budskab, som lyder til alle folkeslag på deres modersmål. “I *Jesu* Navn” inddrager Dåbsbekendelsens andet led, der taler om Frelseren. Talen om Treenigheden er billedmæssigt udformet, ikke begrebsbaseret.

3.2.4 Konklusion

Ses “gylden Høst” som udtryk for Guds retfærdighed i betydningen ‘troens retfærdighed’ (retfærdigheden “af Naade”, “i Helligaanden”), er treklangen forkyndelse/tro/retfærdighed tydeligt grundstrukturen i stroferne, selv om især strofe 2 lader andre elementer fra pinsens forsommerkonnotationer træde ind. Håbet i skikkelse af drømmen om Paradis er med som ledetråd til tekstens videre forløb.

3.3 *Anden Højtid, dåben (str. 3-4)*

3.3.1 Tekst

Det aander himmelsk nu paa Støvet,
 Det vifter blidt igiennem Løvet,
 Det dufter liflig under Sky
 Fra Paradis, opladt paany,
 Og yndig risler, os til Bod,
 I Eng en Bæk af Livets Flod!

Det volder Alt den Aand, som daler,
 Det volder Alt den Aand, som taler,
 Ei af sig Selv, men os til Gavn,
 I Midlerens, i *Jesu* Navn,
 I *Ordets* Navn, som her blev Kiød,
 Og foer til Himmels hvid og rød!

I 1853 ændres “aander (...) paa Støvet” (str. 3, v. 1) til “aander (...) over Støvet”. Poetisk giver det et mere harmonisk præg til den svævende karakter i verslinjerne 1-3. Som parallel til udsagnet om vilkåret forud for tilblivelsen af menneskets livsverden: “og Guds ånd svævede over vandene” (1 Mos 1,3), inddrager det også Skaberen helt fra begyndelsen, ikke først fra beåndingen af det menneske, der var dannet af jord (1 Mos 2,7). En mere betydende ændring fra 1853 er udskiftningen i strofe 4, verslinje 4, af den entydige henvisning til det

andet led i Dåbsbekendelsen: "I Midlerens, i *Jesu Navn*", med dobbeltudtrykket: "Af Kiærlighed, med Sandheds Røst".¹⁶

3.3.2 Introduction

Indfaldsvinklen er *stedet*. Det angives med betegnelserne "paa Støvet", "igiennem Løvet", "under Sky" og "I Eng", så bevægelsen, der i de første linjer er opadgående, ender på den jord, hvor mennesker færdes. "nu" og "paany" markerer alene det præsentske, ikke tidens forløb eller indhold.

Dåben er betegnet med metaforen "en Bæk af Livets Flod". Der er ingen direkte omtale af *håbet*, der er foregrebet i strofe 2, men det genåbnede Paradis og Himmelfarten peger hen på det. *Freden*, dåbens

¹⁶ Ud over det formmæssige hensyn til rimet ved ændringen til "os til Trøst", i verslinje 3 er der også en saglig grund til den nye formulering. Helligånden, der andetsteds hedder "Kiærligheds og Sandheds Aand" (*GSV I*, 612), kaldes også "Trøster over Alt, som truer" (*GSV I*, str. 4, 661). I salmen "Hellig-Aand! Vor Sorg Du slukke", 1837, hedder det:

Giv os, Trøster i al Nød,
Lys for Mørke, Liv for Død!
(*GSV I*, str. 1, 623)

der i 1864 ændres til:

Giv os Trøst for al vor Nød,
Lys i Mørke, Liv i Død!
(*GSV VI/1*, sp. 1, 112)

Også "Gud-Helligaand, vor Trøstermand", 1846 (*GSV IV*, 203-205), må nævnes i sammenhængen.

Elbek 1959, 60, påviser ved sammenligning med den latinske original og digtet "*Fader, Søn og Helligaand*", 1837 (*GSV I*, 201-204), at "Kiærlighed" og "Sandhed" i salmen "Kiærligheds og Sandheds Aand", 1837 (*GSV I*, 612-614), er dæknave for Faderen og Sønnen. Brugen af "Sandheden" om Sønnen udledes af slutbemærkningen fra ordvekslingen med disciplen Thomas i indledningen til de såkaldte afskedstaler, Johs 14-16: "Jeg er vejen, sandheden og livet; ingen kommer til Faderen uden ved mig" (Johs 14, 4). Som indirekte meddelelse fremgår den af Jesu replik i fortællingen om forhøret hos Pontius Pilatus: "Enhver, som er af sandheden, hører min røst" (Johs 18, 37). Fordi dobbeltudtrykkets primære teologisk-systematiske kontekst således ikke er den paulinsk inspirerede treklangstænkning, men den johannæisk inspirerede oldkirkeligt-middelalderlige tonaturlære, forbliver str. 4 stadig inden for Den anden Højtids horisont. Inddragelsen af Apostolicums første led fører efter min vurdering ikke til svækkelse af udsagnene om det tredje led, som indleder str. 3 og 4, og det andet led, som især præger str. 4, men viser, hvor billedmæssigt bevægelig og hvor lidt begrebsfikseret Grundtvigs treenighedstænkning er.

og håbets ledsager i den anden treklang fra pinseprædikenen, lever i de gennemført milde naturfænomener: “vifter blidt”, “dufter liflig”, “yndig risler”, og kan være medtænkt i “Midleren”.

I de to strofer er treklangen dåb/håb/fred strukturskabende, idet dog markøren for fred i begge strofer kommer før markøren for håb.

3.3.3 Kommentarer

1. Det er næsten uundgåeligt at se en hentydning til dåben i kombinationen af vind og vand i strofe 3. Den er hentet i Johs 3, 3-8, hvor fødselen “af vand og ånd” er en tydelig dåbsmetafor, som knyttes til talen om, at “vinden blæser, hvorhen den vil, og du hører den suse, men du ved ikke, hvor den kommer fra, og hvor den farer hen”. Også fortællingen om den første pinsedag og menighedens tilblivelse som offentlig forsamling har denne kombination. Indledningen taler om “en lyd som af et kraftigt vindstød” (ApG 2,2), og i slutningen hedder det: “De, som tog imod hans (dvs. Peters) ord, blev døbt” (ApG 2,41). Strofe 4, verslinje 4, kan i sin oprindelige ordlyd alludere til den sidste sætning i Peters prædiken, “at den Jesus, som I har korsfæstet, har Gud gjort til Herre og til Kristus” (ApG 2,36).

I sammenhæng med ordene om “den Aand, som daler”, kan “Paradis, opladt paany” henvise til den åbne himmel over Jordanfloden i fortællingen om Jesu dåb, hvor det hedder, at “han så Guds ånd dale ned over ham som en due” (Matt 3,13-17 par). Paradis dukker også op i linjerne fra 1853:

Guds-Husets Dør er i vor Daab,
Og hvem derad indganger,
Ham møder Herlighedens Haab
Og Paradisets Sanger, (...)
(GSV IV, str. 1, 401)

Det må også medtages, at fortællingen om Jesu dåb udover, at “han så Guds Ånd dale ned”, fortsætter med, at “der lød en røst fra himlene”, samlet en klar analogi til “den Aand, som daler” og “den Aand, som taler”.

2. Freden er på færde i udformningen af naturbilledet i strofe 3, som ved at inddrage vinden giver freden et dynamisk præg. Den er i bevægelse selv og sætter andre i bevægelse, et forhold, som bliver tydeligere i 1853 med ændringerne fra “blidt igiennem” til “hjemligt giennem” (str. 3, v. 1) og, især, fra “dufter” til “lufter” (str. 3, v. 3). Derudover er vandet ikke en stillestående dam, men en rislende bæk.¹⁷

¹⁷ Den dynamiske betydning af ‘fred’ går tilbage til Det gamle Testamente. Den er åbenlys i 2. Sam 11,7, hvor Urias er i audiens hos David, der har

Udtrykket "os til Bod" rummer i sit juridiske udgangspunkt et moment af fred, idet boden bekræfter ophøret af en strid eller uenighed ved at kompensere for et tab. Hos Grundtvig ophæves også her passiviteten i udtrykket ved at tilføre det større vidde og prægnans. Det er særlig tydeligt i denne lille salme:

Fred, til Bod for bittert Savn,
 Gav os Gud i *Jesu* Navn,
 Fred os kiøbde med sit Blod,
 Fred os Jesus efterlod!
 Christendom er i en Sum
 Fredens Evangelium!

Fred er Kirkens Velkomst-Ord,
 Og Farvel paa denne Jord;
 I vor Daab det til os lød,
 Skal gienlyde i vor Død:
 Fred med Eder! Herrens Fred,
 Nu og i al Evighed!¹⁸
 (*GSV* IV, 164)

besvangret hans hustru Batseba. David indleder med at forhøre sig om, hvordan det står til med hærføreren Joab, med krigerne og med krigens gang. Det sker i *BH* med brug af glosen *shalom*, som *LXX* sædvanligvis oversætter med *eiræne* og vi med 'fred'. Grundtvig var meget fortrolig med den græske tekst, der ligesom den hebraiske i ordret oversættelse lyder: "og David spurgte til Joabs fred og til folkenes fred og til krigens fred". Et andet eksempel er Jakobs besked til Josef: "Tag af sted og se, hvordan dine brødre har det, og hvordan det går med fårene" (1 Mos 37,14). I den hebraiske tekst bruges *shalom*, så det ordret oversat hedder: "dine brødres fred og fårenes fred". I *LXX* skal Josef spørge, om brødrene og fårene "er raske", *hygiainousin*. Se også Pedersen 1920, 201-259, og *Gesenius*, s.v. *shalom* og *shalam*.

'Fred' i den videre betydning end ikke-krig er ganske tydeligt med i et par linjer fra det store digt *Dansk Ravne-Galder*, 1860 (*US* X, 364-483), hvoraf nogle strofer blev til salmen "Vanæret vor Drot kom i sin Grav", 1918:

Saa fødtes det Folk en Pinsedag,
 Som aldrig Døden skal smage,
 Hvis Fred ikke bryder Vaabenbrag (...)
 (*US* X, 383, jf. *GSV* V, str. 13, 216. *Malling* V, 91-93)

hvor "Vaabenbrag" er grundled, og "Fred" er genstandsled.

¹⁸ Den her gengivne form kom i brug i F^2 og anvendes stadig, dog med ombytning af "Gav" og "Gud" i strofe 1, verslinje 2. Den er endnu et eksempel på Grundtvigs evne til kritisk gennemsyn af egne værker, idet den udviser klare poetiske og teologiske fortrin i forhold til et håndskrift fra 1843, hvor indledning og afslutning er markant svagere:

Af kommaerne i første linje fremgår det, at “Bod for (...) Savn” først og fremmest er følgen af en bevidst hensigt med at indstifte den fred, Gud giver “i *Jesu* Navn”, ikke en sekundær bekræftelse på freden. Fordi freden har sin begyndelse i *Jesu* befriergerning: “Fred os købde med sit Blod, / Fred os *Jesus* efterlod”, ses boden som gave, ikke som ydelse. Ud fra, at beskrivelsen: “Fred er Kirkens Velkomst-Ord / Og Farvel paa denne Jord”, indrammer hele vores kendte tilværelse, er “Bod for (...) Savn” heller ikke et eller flere punktnedslag i vores livsløb, men navnet på en stadig aflastning i forhold til de komplikationer, senere tider har kaldt ‘eksistensens byrde’. Freden er altså målrettet, og ligesom forsommerbrisen rører den ved alt. Desuden må det medtages, at fredens ord lyder ved dåben, sådan som “os til Bod” i pinsesalmen er bundet op på dåbsbilledet “Bæk af Livets Flod”. Da de to tekster er fra samme periode i digterens liv, er det nærliggende, ja, vel i grunden nødvendigt at se den samme dynamik begge steder, så “os til Bod” også må læses som fremadrettet udsagn.¹⁹

Også “Gavn” kan hos Grundtvig konnotere fred, som det ses i forsynssalmen “Paa alle dine Veie”, 1853-55, med linjerne:

Det klart dig staaer for Øie,
Hvad der tilgavns er godt (...),
(*GSV* IV, str. 4, 530)

Fred er Jorderiges Savn,
Himlens Skiænk i *Jesu* Navn!
Fred os købde (...)

(...)
Mellem Gud og Hjertet Fred
Nu og i al Evighed!
(*GSV* III, 526)

Navnlig *F*²'s liturgisk forankrede: “Fred med Eder! Herrens Fred!” i næstsidste linje er en markant forbedring i forhold til den oprindelige form (*GSV* VI, sp. 1, 309).

¹⁹ Det har i denne forbindelse alene teologihistorisk, ikke indholdsmæssig betydning, at ‘fredssalmen’ henviser til korsfæstelsen, mens pinsesalmen peger i retning af Opstandelsen. Det svarer til, at et gotisk krucifiks, eksempelvis Matthias Grünewalds på Isenheimer-alteret i Colmar, fremhæver lidelsen, mens et romansk, som Åby-krucifikset på Nationalmuseet i København, hævder sejren. Det er to sider af samme teologiske sag: inkarnationens mysterium, at Gud blev menneske i den tilværelse, *Jesus* fra Nazareth gennemlevede. Uden korsfæstelsen med tilhørende død og begravelse set som den selvhengivende kærligheds ultimative handling er Opstandelsen lige så uaktuel i eksistentiel forstand som Enoks forsvinden (1 Mos 5,24) og Elias’ himmelfart (2 Kong 2,1-13). Uden Opstandelsen var korsfæstelsen ikke en Frelsehændelse, men et særpræget menneskes tragiske endeligt.

I håndskriftet lægger de ikke kun op til Frelserens gerning i strofe 5 som i salmebogsversionerne, men også til en strofe om Guds overvindelse af al den modstand, mennesker kan møde i livets løb, betegnet som "alle Jordens Bjerge / Og hele Helveds Hær" (*GSV VI*, 362; *Malling I*, 286-287). Derved kommer "tilgavn" til at konnotere fred på samme måde som i "Fred til Bod". Der kan suppleres med en strofe fra 1845, hvor "til Gavn" naturligt kan læses på samme måde:

Nu lystig og glad i Jesu navn!
Vor Konge han er med Ære,
Og tjene maa Alt de Smaa til Gavn,
Hvis Broder han ville være.
Thi vor Fader i det Høie :|: Han lever :|:
(*GSV II*, str. 14, 203. V, str. 5, 155)

Her skal man ikke lade sig narre af det lyse syn i indledningslinjen. Strofen afslutter en bibelhistorisk sang fra 1839/41 med titlen "Flugten til Ægypten", der i sin lange form har en barsk beskrivelse af Herodes' endeligt (*GSV II*, str. 7, 202). Jesu skæbne, som vi har del i som hans 'søskende', beskrives modsætningsvis med linjen: "Han leged med Roser røde" (*GSV II*, str. 6, 201), et nok lidt for fredfyldt billede i forhold til den kendte historiske virkelighed, men medbestemmende for indholdet i "til Gavn", også i pinsesalmen.²⁰

²⁰ "Trøst", der i 1853 erstatter "Gavn", optræder hos Grundtvig som eksistentiel modpol til nød, besvær og modgang. I den betydning finder vi "Trøst" i linjerne:

I Kampen hed, hvad kan husvale
Undtagen, Helligaand, din Trøst (...)
(*GSV IV*, str. 6, 359).

og

Men giv os dog efter Striden Fred,
Og Trøst efter Suk og Klage (...)
(*GSV II*, str. 12, 80).

I det sidste tilfælde er "Trøst" næsten et paralleludtryk til "Fred". Et fyldigt eksempel herpå er:

Et Klokketaarn, en Døbefunt,
Et Bord med Lys, der brænder,
Det findes kan al Verden rundt,
Det gøres kan med Hænder;
Men Trøst og Fred og Hjertensfryd,
Det skaber ingen Klokkelyd
Og ingen Altertavle
(*GSV III*, str. 2, 477-478).

3. Med “opladt paany” rummer strofe 3 en påmindelse om, at det Paradis, som engang blev lukket, igen er tilgængeligt, jævnfør pinseprædikenens tale om “Retfærdigheden, Freden og Glæden, som er de kristnes Himmerig paa Jorden”. Billedbrugen åbner over for fremtiden. På den måde er håbet tilstede i strofe 3, selvom glosen ikke bruges. Derved er tiden som tidsrum med et nyt indhold også impliceret, men det er som følgevirkning, ikke som indgangsvinkel.

Himmelfarten i strofe 4 er også en håbsbeskrivende hændelse, fordi den ved sin sammenhæng med udsendelsen af Apostlene er fremtidsrettet (ApG 1,6-9). Gennem det livsbetegnende “hvid og rød” peges der desuden direkte hen på Opstandelsen, det kristne håbs ankergrund, som det træder frem i lovprisningen: “Lovet være Gud, vor Herre Jesu Kristi fader, som i sin stor barmhjertighed har genfødt os til et levende håb ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde” (1 Pet 1,3). Sammen med Rom 6,4, om dåben som død og Opstandelse med Kristus lød den på Grundtvigs tid i dåbsritualet mellem spørgsmålet om barnets navn og tilspørgslen på Forsagelsens og Dåbsbekendelsens ord, en meget markant plads (Thodberg 1969, pkt. 8, 18).

3.3.4 Konklusion

Formodningen om, at Den anden store Højtids treklang: dåb/håb/fred, bærer de to strofer, holder stik. Uanset fredens fremtrædende plads medhøres håbet, den anden tone i treklangen, der blev anslået allerede i strofe 2, stadig. Den ligefremme tale om Helligånden i strofe 4, verslinjerne 1-2, sikrer, at forbindelsen til salmens optakt bibeholdes uanset den solide position, Apostolicums andet led indtager i strofe 4, verslinjerne 4-6.

3.4 Tredje Højtid, nadveren (str. 5)

3.4.1 Tekst

Opvaagner, alle dybe Toner,
Til Pris for Menneskets Forsoner!
Hensmelter, alle Tungemaal

hvor “Klokkelyd” og “Altertavle” er grundled i den sidste sætning og “Trøst, Fred og Hjertensfryd” genstandsled. Den sidste glose nærmer sig i betydning udsagnet: “Han leged med Roser røde” (GSV II, str. 6, 201). Linjerne:

Pludselig Herre, blandt Dine Du stod,
Bød dem Guds Fred og gav Trøst dem i Vaanden (...)
(GSV I, str. 4, 444).

har også denne parallelitet mellem “Trøst” og “Fred”.

I Kirke-Sangens Offerskaal!
Ved Aandens Ild, paa Herrens Bord
Til Kiærlighedens fulde Chor!

De tre tekstændringer i denne strofe: "Hensmelter" > "Forsamles", "Kirke-sangens" > "Takke-Sangens" og "Ved Aandens Ild, paa Herrens Bord / Til Kiærlighedens fulde Chor" > "Istemmer over Herrens Bord / Nu Menighedens fulde Chor", betegner alle en forskydning fra institutionspræg til personligt forhold. Den sidste giver med sin billededannelse udtryk for, at det gendannede fællesskab tager skikkelse i tid og rum.

3.4.2 Introduktion

Indgangsvinklen er *fællesskabet*, som det ses af det gentagne "alle", af den kollektive betydning af "Mennesket" og af det "fulde Chor".

Nadveren er direkte nævnt ved sit andet navn: "Herrens Bord". *Kærligheden* omtales åbenlyst, men er desuden medtænkt i "Menneskets Forsoner". *Glæden* fremgår af sangens tre skikkelser: "(...) Toner, / Til Pris", "Kirke-Sangen" og "Kiærlighedens (...) Chor".

Treklangen nadver/kærlighed/glæde er meget tydeligt strofens ryggrad.

3.4.3 Kommentarer

1. "Forsoner" og måske også "Offerskaal" forudsætter et forudgående brud på et fællesskab, selv om bruddets art ikke beskrives nærmere. Genskabelsen af fællesskabet, helingen af bruddet, som bevirkes af forsoningen, ses imidlertid allerede nu som grund til den glæde, der strømmer gennem strofen. Dersom offeret er tænkt som sonoffer og ikke som takoffer, er offerskålen forsoningens ydre tegn. I begge tilfælde betegner offerhandlingen et dynamisk aspekt, som svarer til den blide forsommervind, der i stroferne 3-4 røber for os, at 'det tabte Paradis' er blevet tilgængeligt.

2. "Hensmelter" om tungemålene lyder som et ønske om, at de igen må blive til ét sprog som før den forvirring, fortællingen om byggeriet af Babelstårnet lader indtræde som Guds straf for det hovmod hos mennesker, dette forehavende er udtryk for (1 Mos 11). Glosen er dog hverken i overensstemmelse med beretningen om Pinsedag (ApG 2)²¹

²¹ Haenchen 1965, 138, ser menneskemængden i ApG 2, 3. 9, som jøder, der er flyttet til Jerusalem andetsteds fra. På grund af "vort eget modersmål" og "vore egne tungemål" (ApG 2, 8. 12) lægger Grundtvig i sin gendigning af pinsefortællingen vægt på at se dem som repræsentanter for de mange folkeslag:

eller med sprogforskelligheden i kirkesamfundenes nadverliturgier. “Hensmelter” ændres da også til “Forsamles” allerede i et håndskrift, der var led i forberedelserne til et privat salmebogstillæg, som aldrig udkom, men som foreligger i korrekturtryk fra 1843 (*GSV* VI, sp. 2, litra c til str. 5, v. 3, 267).

3. Selv om “Aandens Ild” er et udmærket dæknavn for ildtungerne hos apostlene på Pinsedag (*ApG* 2,3), har udtrykket “Hensmelter (...) / Ved Aandens Ild (...) / Til (...)” åbenbart i digtersindet haft lidt for meget at gøre med Ørsted’ske fysikforsøg. Ændringerne i 1843 har i hvert fald i udpræget grad et indhold, der ligger nærmere menneskets umiddelbare adfærd end dets planlagte handlinger. Det instrumentale “Hensmelter” og det organisationsmæssigt forankrede “Kirke-Sang” bliver til det personlige “Forsamles” og det menneskeligt udadvendte “Takke-Sang”. Her er det umisforståeligt et frivilligt fællesskab, ikke en forening af professionelle, der “Istemmer over Herrens Bord / Nu Menighedens fulde Chor”,²¹ og derved markerer glæden særdeles klart.

Særlig læst i sammenhæng med ændringen til “Takke-Sangens Offerskaal” (*GSV* III, str. 5, 515) viser kæden: gave/glæde/ taknemmelighed, sig som en basal beskrivelse af forholdet mellem Guds gerning og menneskets reaktion. Der er tale om en alment kendt udtryksform inden for dansk, kristen salmetradition. I forbindelse med troen på Gud som Skaberen møder vi den over for morgenens komme i Kingos

Vaag op og slae paa dine Streng
 Siung mig en deylig Morgen-Sang,
 O kiære Siæl, stat op af Senge:
 Giør med din Tak en Himmelgang:
 Giør Vold oppaa den Stjerne-borg,
 Og glem saa lenge Verdens Sorg.
 (*KSS* III, str. 1, 385)

og over for markens grøde i Jakob Knudsens

Ja, tak du kære Fader
 så mild, så rig, så rund,
 for korn i hæs og lader,
 for godt i allen stund!
 Vi kan jo intet give
 som nogen ting er værd,

Paa alle Folks Tunger Guds Ord gienlød,
 Mangfoldig, men eens i Grunden. (...)

Hvor levende Røster Guds Julebud
 Forkyndte paa Modersmaalet.
 (*GSV* II, str. 9.10, 264)

men tag vort stakkels hjerte,
så ringe som det er!
Alle gode gaver,
de kommer oven ned,
så tak da Gud, ja, pris dog Gud / for al hans kærlighed
(DDS 03, 730, str. 3; Mallings V, 136, sp. 2).

En parallel til det skifte fra opmærksomhed over for institutionen til fordel for optagethed af eksistensen, som ses i ændringerne fra "Kirke-Sangen" til "Takke-Sangen" og fra "Hensmelter" til "Forsamles", har vi i omskrivningen af strofe 2 i den lille salme "Hellig-Aand! vor Sorg Du slukke!", 1837 (*GSV* I, 623). Den er et godt eksempel på, at Grundtvig også i det helt lille format på overbevisende måde formår at forene digterisk kvalitet med teologisk saglighed, sådan som det i større målestok sker i "I al sin Glands", og den kan ses som endnu et vidnesbyrd om hans vilje og evne til på én gang at udtrykke sig teologisk klart og poetisk slidstærkt på en måde, så de to aspekter forstærker hinanden.

I 1837 skriver han:

Du, den nye Verdens Skaber!
Viis i os, hvad Du formaaer!
Kæmp, saa Verdens Fyrste taber!
Kæmp, saa Christi Kirke staaer!
Fyld Guds Huus med Himmel-Lyst!
Byg Dit Tempel i vort Bryst!
(*GSV* I, str. 2, 623)

Da salmen i 1864 optages i *F*⁸ lyder strofen:

Du, den nye Verdens Skaber!
Viis paa os hvad Du formaaer!
Kæmp, saa Verdens Fyrste taber!
Vind, saa Jesu Ord bestaaer!
Byg Dit Tempel i vort Bryst!
Fyld Guds Huus med Himmel-Lyst!
(*GSV* VI, sp. 1, 112; mine understregninger)

Denne form går videre i senere salmebøger. De foretagne rettelser har gjort underværker både poetisk og teologisk. Eksistensmotivet i "Jesu Ord", der erstatter institutionselementet i "Christi Kirke", præger efterfølgende både "Dit Tempel" og, især, "Guds Huus". Skiftet forekommer også i pinsesalmens strofe 5, verslinje 4, allerede i 1843, og det svarer til det syn, der præger pinseprædikenen fra 1862.

Ved brugen af "paa" i stedet for "i" i verslinje 2 og ved ombytningen af de to sidste i strofen beskyttes kristentroen desuden mod at kunne ses som ren inderlighed, og der sættes tydeligere grænse for "Verdens Fyrste" gennem "Vind" i stedet for "Kæmp" i verslinje 4.

Den sidste ændring bringer også en klar stigning med fin rytme ind i treklangen “Viis paa” / “Kæmp, saa” / “Vind, saa” i verslinjerne 2-4 og markerer tillige modsætningen af “Verdens Skaber” og “Verdens Fyrste” i v. 1 og v. 3. Omplaceringen af “Fyld Guds Huus med Himmel-Lyst” til v. 6, der gør lysordet til strofens afslutning, højner, også på grund af bogstavrimet, den digteriske kvalitet i salmen betragteligt. Den får både poetisk og sagligt en åbenhed, der svarer til det præg, de fortløbende ændringer til slut giver “I al sin Glands nu straalr Solen”.

3.4.4 Konklusion

Nadveren har samme funktion i strofe 5 som Forkyndelsen i stroferne 1-2 og Dåben i stroferne 3-4. Det andet led i Apostolicum indgår på naturlig måde i strofen, mens omtalen af det tredje led på grund af ildmotivets og hensmeltningens meget materialebestemte karakter virker noget akavet i strofens første version. Trods opfordringen til opvågningen tilføjer det i denne version koret et passivt moment, så sangerne så at sige bliver stående for at nyde udsigten fra den bro, der skulle have ført dem ind i herligheden. Det levende fællesskab står i fare for at blive en lukket forening. På grund af den dynamiske karakter, nadveren har som ‘værktøj for Saligheden’, ikke som selve Saligheden, kræver netop grundstrukturen i salmen derfor den ændring, hvis første trin ses allerede i 1843.

4. “I al sin Glands nu straalr Solen”: De tilføjede strofer

4.1 Udtryk for den fælles glæde (str. 6)

4.1.1 Tekst

Allerede gennemskrivningen fra 1843 viser, at digteren har anset tekstens oprindelige form for mangelfuld. En tilføjet strofe kasseres helt,²² og der forsøges med endnu en strofe. Selv om den i første

²² Strofen lyder:

Skin, Hellig-Aand! (du) nu i vort Øie
 Som Guddoms-Straaler fra det Høie
 Opliv, (oply) oplød, oplys du os
 Vor Nat, vor Kuld, vor Død til Trods!
 Ja, sammensmelt du os i Ham,
 Den Ærens Drot, som bar vor Skam!
 (GSV VI, sp.2, 267)

Det er naturligt, at strofen ikke gik i trykken, for den bryder salmens sammenhæng ved at genoptage motivet bøn fra “Opblomstrer nu” og “Gienlyder trindt” i str. 1, og navnlig dens to første linjer er desuden præget af et mere

omgang overstreges (*GSV* VI, sp. 2, 267), udtages verslinjerne 3-6 fra den og bliver brugt som verslinjerne 1-2 og verslinjerne 5-6 i strofen:

I *Jesu* Navn da Tungen gløder
Hos Hedninger saavelsom Jøder;
I *Jesu* Navn og Offerskaal
Hensmelter alle Modersmaal;
I *Jesu* Navn udbryder da
Det evige Halleluja!

Mens dobbeltudtrykket "Navn og Offerskaal" fra 1843 kan forlede til at tænke de to som selvstændige enheder, der er indbyrdes uafhængige, identificerer enhedsudtrykket "Jesus-Navnets Offerskaal" fra 1853 bærer, navn og person. Ændringen kan ses som endnu et tegn på, at digteren vil undgå udsagn, der kan opfattes som personuafhængige. Den gør det umuligt for os at bære af sted med offerskålen i egne hænder. Det bliver også vanskeligt bruge navnet som besværgelsesformular, selv om det aldrig helt vil kunne undgås. Legenden om Skeuas' syv sønner skal vel minde svage sjæle (og hvem er ikke det?) herom (ApG 19,13-16).

4.1.2 Introduktion

Indfaldsvinklen er *fællesskabet*, der betegnes "Hedninger saavelsom Jøder" og fremgår af "alle Modersmaal".

Nadveren møder os i sammenstillingen "*Jesu* Navn og Offerskaal". *Kærligheden* nævnes ikke direkte, men må være medtænkt i "Offerskaal". *Glæden* er repræsenteret af "Det evige Halleluja".

Treklangen, der svarer til den tredje af De tre store Højtider, lyder gennem strofen.

4.1.3 Kommentarer

1. Sammenstillingen "Hedninger saavelsom Jøder" er også metafor for menigheden i andre af Grundtvigs salmer (*GSV* I, str. 1, 642. *GSV* IV, str. 1, 35). Sammen med "Menneskets Forsoner" i strofe 5 konnoterer den fællesskab i betydningen fred og enhed. Som det fremgår af Ef 2, 11-27, er denne enhed ikke en enshed. De væsentligste udsagn lyder: "<Kristus> kom og forkyndte fred for jer, der var langt borte, og for dem, der var nær" (v. 17, jf. Es 57,19), og: "Så er I da ikke længere fremmede og udlændinge. I er de helliges medborgere og hører til

'magert' poetisk udtryk. Den medtages her, fordi den i v. 4 og 6 rummer ord for alvorlig bag salmens glæde, og fordi den med "sammensmelt du os i Ham" introducerer det personlige aspekt, som indgår i udformningen af smeltebilledet i strofe 6.

Guds husstand” (Ef 2, 19).²³ Uanset fredmotivet er fællesskabsmomentet dog ubetinget det mest fremtrædende i strofen.

2. Når “Offerskaal” her må konnotere kærlighed, skyldes det, at der tales om det bæger, der tolkes som “mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse” (Matt 26, 28 par), og hvorom det hedder: “Velsignelsens bæger, som vi velsigner, er det ikke fællesskab med Kristi blod?” (1 Kor 10,16). Begge udtryk peger hen på den kærlighed, som kristentroen ser fuldt udfoldet i Jesus fra Nazareth, og som sætter sig selv til side for sit medmenneske. Hos Grundtvig får det et stærkt udtryk i to strofer fra “Hil dig! Frelser og Forsoner”, hans gengivelse af den middelalderlige langfredagshymne “Salve mundi salutare” (*Malling* II, 203):

Hvad har Dig hos Gud bedrøvet?
Og hvad elsked Du hos Støvet,
At Du vilde Alt opgive,
For at holde os ilive,
Os Dig at meddele heel?

Kiærligheden, Hjerte-Gløden,
Stærkere var her end Døden,
Heller giver Du end tager,
Ene derfor dig behager
Korsets Død i vores Sted!
(*GSVI*, str. 5-6, 455-456)

Grundtvigs sammentænkning af vin (bæger, “Offerskaal”), glæde og kærlighed med fællesskabet er med tilsvarende tydelighed til stede i nadversalmen “Du er vor Skat, o Jesus sød!”. I forbindelse med endnu et eksempel på, at Grundtvig bruger “Bod” om en varig aflastning, er det forbilledligt formuleret i stroferne:

Den Vin, som skænkes i dit Navn,
Er evig Bod for alle Savn,
Din Faders Kalk og Livets Flod,
Dit evig friske Hjerteblod!

(...)

Saatit vi mødes ved dit Bord,
Lad mætte os dit Guddoms-Ord!

²³ Svarende til betydningen i 1 Thess 3,13, Ef 1,18, Kol 1,12 (måske) og Jud 18 henviser “hellige” her efter mit skøn til en eller flere af tre grupperinger: englenerne, Israels patriarker og profeter, afdøde Kristus-troende. “Fred” rummer den i note 17 omtalte dynamiske, sociale dimension, selv om et moment af ‘sjælefred’ ikke kan udelukkes, når teksten læses i 1800-tallet.

Og lad os i dets klare Vin
Inddrikke Barneglæden din!

Slyng kraftig med din Helligaand
Om os Fuldkommenhedens Baand!
Lyslevende os lær derved,
Din Fader, Gud er Kiærlighed!²⁴

Opdrag os til dit Himmerig,
At elske, ligne, love Dig,
Til Kiærligheden, Fader kaldt,
Din Gud, vor Gud, er Alt i Alt!
(GSV III, str. 3. 21-23, 362. 364-365)

3. Ændringen i strofe 5 fra "Hensmelter" til "Forsamles" viser ligesom betegnelsen "Hedninger saavel som Jøder" i strofe 4, at menigheden ikke er en forskelsløs masse. Når "Hensmelter" alligevel lader sig bruge her i strofe 6, er årsagen, at glosen i den nye sammenhæng lader sig forstå ud fra en passage i Johannes-evangeliets fortællinger om Jesu sidste samvær med disciplene.

Passagen findes i den bøn, fortællingerne lader Jesus bede, og som taler om disciplenes enhed med Faderen og Sønnen ned gennem alle tider og overalt. Bønnen angår både de disciple, der forudsættes at være kommet til tro ved mødet med Jesus som "sandheden, vejen og livet" for nu at bruge en terminologi fra konteksten i Johannes-evangeliet (Johs 14,6), og "dem, som ved deres ord tror på mig, at de alle må være ét, ligesom du, fader, i mig og jeg i dig, at de også må være ét i os". Der tilføjes en bemærkning om, at den "herlighed (...), du har givet mig, har jeg givet dem, for at de må være ét, ligesom vi er ét" (Johs 17,20-22). Der skelnes altså i enheden ikke alene mellem Faderen og Sønnen, som i fællesskab er enhedens sammenhængs-element, men også mellem de disciple, der er blevet disciple ved at høre Jesus, og dem, der er blevet det ved at høre, hvad de første har at sige fra ham og om ham. Dobbeltigheden er parallel med "Hedninger og Jøder" med de sidste først, selv om der ikke er tale om identitet mellem grupperne.

Koret, som gennem "Det evige Halleluja" er medtænkt fra strofe 5, er altså ikke unisont. Dets enhed svarer til den harmoni i klangen, som trods tonernes forskellighed og stemmernes variation og antal kendetegner det velsyngende ensemble, når korets udtryk 'smelter sammen til en helhed'. Noget tilsvarende forekommer i et par linjer af Grundtvig om sangens fortællende pendant, forkyndelsen: "Paa alle Folks

²⁴ Her mangler et komma efter "Gud", jf. str. 23, v. 4. Se også DDS 53, 426, str. 17, og DDS 03, 467, str. 8.

Tunger Guds Ord gienlød / Mangfoldig men eens i Grunden” (GSV II, str. 9, 264).

Mangfoldigheden i det ene fællesskab markeres også af, at “alle Modersmaal” lever videre i “Det evige Halleluja” med dets glæde. “Det evige Halleluja” er i øvrigt hos Grundtvig ikke reserveret en fremtidig salighed. Netop i forbindelse med nadveren har det en nutidig ekkovirkning, som det fremgår af dobbeltkoret i salmen “Jesu søde Hukommelse”, 1843 (GSV III, str. 13-15, 472-473).²⁵

4. Det tre gange forekommende “I Jesu Navn” bestemmer éntydigt fællesskabets art som personal, ikke mental, ideologisk eller organisatorisk. Det svarer til brugen i Matt 18,20: “For hvor to eller tre er forsamlede i mit navn, er jeg midt iblandt dem” kombineret med tilbedelsen og lovsangen “i Jesu navn” i Fil 2,10-11, og markerer derfor, at navnets bærer er personlig til stede med guddommelig myndighed, virkeligt nærværende, – ‘realpræsent’, for at tale nadverteologisk i overensstemmelse med den højtid, strofen repræsenterer. Fællesskabets indhold forstås mest nærliggende ud fra Grundtvigs salme (1855, 472-473) med indledningen:

Jesus! Frelser og Befrier
 Er dit dyrebare Navn,
 For enhver, som paa dig bier,
 Er og Frelser du af Gavn,
 Saa dit Frelser-Navn paa Jord
 Er det store Naadens Ord (...)
 (GSV IV, 472)

Den må ses som inspireret af, at Jesu navn i sin aramaisk/hebraiske form betyder ‘Herren er frelse’, et forhold, der fremgår af den funktion, han skal have ifølge de to steder, der taler om oprindelsen til

²⁵ Stroferne er anført Schiøler 2007, 129. Det “Halleluja”, englens synger ved Frelserens fødsel, er det samme, som det, vi lærer, når vi går i kirke:

Han lagdes i et Krybberum (...)
 Guds Engle sang med Fryd derom:
 Halleluja, Halleluja!

Paa Stjerne-Tepper lyseblaa (...)
 Skal glade vi til Kirke gaae
 (...)

Guds Engle der os lære brat (...)
 At sjunge som se sang inat:
 Halleluja, Halleluja!
 (GSV I, str. 3, 8 og 9, 353-354)

hvor man mærke sig de to koloner.

hans navn (Matt 1,23; Luk 1,31-32), og af talen om dette navn, som det eneste "under himlen, som vi kan blive frelst ved" (ApG 4,12). Der må tillige regnes med den gamle forståelse, at navnet udsiger, hvad dets bærer udvirker, som kendes fra dansk i udtrykket 'navn og ry'. Den forståelse af navnet er næsten selvfølgelig i GT (Pedersen 1920, 186-198) og også ad den vej medbestemmende for betydningen i sammenhængen her.

Når "Det evige Halleluja" bryder ud "I *Jesu* Navn", sker det altså som et umiddelbart og taknemmeligt svar på en befriende, eksistentiel og personlig tiltale, ikke som et af manipulerende retorik hidført, ubevidst opstået psykologisk fænomen hos den enkelte eller som en art hysterisk massepsykose i en stor skare. Dette svar betegner samtidig nedbrydelsen af skellet mellem "Hedninger og Jøder", mennesker af vidt forskelligt kulturelt præg og religiøs indstilling, uden at ophæve deres egenart, og af skellet mellem mennesker og Gud, så Guds nærvær får plads i nutiden, uden at dets fremtidsperspektiv forsvinder.

4.1.4 Konklusion

Gennem udtrykkene for fællesskab og glæde fastholdes Den tredje Højtid som det bærende element i strukturen. Samtidig formindsker de personaflædte udtryk i strofe 6 og de dertil svarende ændringer i strofe 5 den fare, at menigheden forstås som den idébestemte, afgrænsede institution, støberibilledet i den oprindelige form i strofe 5 kan forlede til. Vi står ikke og skuer ud gennem et lukket vindues glasrude, men foran en dør, der er åbnet, så vi kan gå ud i det fri. Igen lægger selve strukturen op til en udvidelse af udsagnet.

4.2 *Kærlighedens sejr (str. 7)*

4.2.1 Tekst

Vor Gud og Fader uden lige!
Da blomstrer Rosen i dit Rige,
Som Sole vi gaae op og ned
I din Eenbaarnes Herlighed;
Thi Du for Hjertet, vi gav Dig,
Gav os med ham dit Himmerig!

Når man sammenligner *GSV* III, 514-515, der bortset fra tilføjelsen af strofe 6 i det væsentlige svarer til den her efter håndskrift a gengivne tekst til stroferne 1-5, med fotokopien ud for *GSV* IV, 268, kan man se, at der i 1853 foruden tilføjelsen af strofe 7 er foretaget en radikal gennemskrivning af teksten. En del af disse ændringer er nævnt i det foregående. Mest påfaldende er de nye begyndelseslinjer: "I al sin Glands nu straal'er Solen, / Livs-Lyset over Naadestolen". Denne æn-

dring præges ikke kun af skiftet fra forhåbning til forvisning og af en større poetisk fylde. Den betyder også, at salmens tre første linjer gennem skabelsesmotivet i solens glans, forløsningsmotivet i “Naadestolen” og henvisningen til Helligånden i “Pinselilje-Tid” opfanger alle Apostolicums tre artikler.

4.2.2 Introduktion

Indfaldsvinklen er stadig *fællesskabet*, som det fremgår af “Vor” og af det gentagne “vi” og desuden manifesterer sig i gaveudvekslingen i verslinjerne 5-6.

Nadveren omtales ikke, men strofens indhold beskriver dens gave. Sammen med “din Eenbaarne” modtages “dit Himmerig”, svarende til, at menighedens medlemmer forenes med Kristus, når nadverens brød og vin modtages. *Kærligheden* er betegnet med “Rosen”, og *glæden* viser sig i strofens hele stemthed.

Den mellemste tone i treklangen nadver/kærlighed/glæde styrer strofens struktur.

4.2.3 Kommentarer

1. Blomstermotivet fra den oprindelige indledningsstrofe bruges i den nye slutstrofe fra 1853 i skikkelse af den entydige kærlighedsmetafor “Rosen”. Med bagvægtens hele tyngde får kærlighedsmotivet derved en langt stærkere placering i salmen. Denne billedbrug kan have sammenhæng med den samtidige brug af syv strofer fra “Blomstre som en Rosen-Gaard”, 1837 (*GSV* I, 300-303), som salme i *F*⁵ (*GSV* IV, 343-344), hvor også “I al sin Glands” trykkes første gang (Schiøler 2007, 118-120).

2. Som baggrund for “Sole (...) / I din Eenbaarnes Herlighed” som billede på menneskene i Evighedens fællesskab er det mest nærliggende at se en kombination af Johs 17,22: “Den herlighed, du har givet mig, har jeg givet dem, for at de skal være ét, ligesom vi er ét”, med elementer fra 1. Kor 15, kapitlet om Opstandelsen fra de døde.

I Korintherbrevet hedder det om forskellige “legemer”: “een er de himmelskes herlighed; en anden de jordiskes” (1 Kor 15,40; *AO* 1740), hvorefter solens, månens og stjernernes forskellige “glands” nævnes (v. 41). *AO* 1992 bruger “glans” disse steder, men siger også: “Hvad der er sået i vanære, opstår i herlighed” (v. 43), selv om det overalt er den samme græske glose, *doxa*, som også bruges i Johs 17,22, der anvendes.

Lidt tidligere i Paulus-teksten tales der om Sønnen, som alt lægges ind under, før han selv underlægger sig “ham, som har lagt alt under ham, for at Gud kan være alt i alle” (1 Kor 15,27-28). Det at blive

underlagt Sønnen og opstå med de himmelske legemers "herlighed" i 1 Kor 15 svarer tydeligvis til det at være med i "din Eenbaarnes Herlighed" for at kunne være "ét, ligesom vi er ét" fra Johs 17. Terminologien i de to tekster er forskellig, men tankegangen er ensartet.

I begge tekster fører talen om enheden i Faderen og Sønnen og den dertil hørende *doxa* over i talen om kærligheden. I Johannes-evangeliet sker det med ordene i kapitlets slutning om, "at den kærlighed, du har elsket mig med, skal være i dem, og jeg i dem" (Johs 17,26b). I Korintherbrevet tales der, igen som afslutning på kapitlet, om "arbejdet i Herren" som direkte overledning til det udtryk for kærligheden til medmennesket, den gensidige hjælpsomhed er, og som manifesterer sig i "indsamlingen til de hellige" (1 Kor 15,58; 16,1). Det må understreges, at hos Grundtvig er brugen af "Sole" om kristenmennesket ikke begrænset til det hinsidige. Netop i 1853 bruges det i salmen "Morgenstund / Har Guld i Mund" (*GSV* IV, 337-338) om dem, der har deres daglige gerning at gøre under livets givne og omskiftelige vilkår, der er, at

glædelig er hver en Dag,
Som leves til Guds Velbehag,
Om end vi maatte græde!
(str. 3, v. 4-6)

Det hedder nemlig i den afsluttende strofe:

Soel opstaar,
Og Soel nedgaar,
Naar den har gjort sin Gierning,
Gud give os at skinne saa,
Som Himmellys, skøndt af de smaa!
Da randt for os Guldterning!
(str. 6)

Som kontinuitetsfaktor i beskrivelsen af mennesket som et væsen med tilknytning til både tid og evighed, altså med bevidsthed om en for det selv på egen hånd uoverstigelig grænse, er solens lys, ikke solen selv, på færde eller ligger i det mindste på lur allerede i de sidste to strofer af "Den signede Dag med Fryd vi seer", 1826 (*GSV* III, 161-164). I næstsidste strofe lyder det:

Som Guld er den aarle Morgen-Stund,
Naar Dagen opstaar af Døde,
Dog kysser os og, med Guld i Mund,
Den liflige *Aften-Røde*,
Saa tindre end maa det matte Blik,
De blegnende Kinder gløde!

og i sidste strofe hedder det:

Saa reise vi til vort Fædreland,
 Der ligger ei Dag i Dvale,
 (...) / (...)
 Saa frydeligt der til evig Tid
 Med Venner i *Lys* vi tale!
 (*GSV* III, str. 12-13, 164; min kursivering.)

Sprogligt har vi her en spinkel begyndelse til "Himmellys, skiondt af de smaa" og "Som Sole vi gaae op og ned".²⁶

Solen og lyset i eller fra Himmelen i de to salmer knyttes til henholdsvis de salige og de troende. Derved har vi i dette billedsprog endnu et tegn på det eksistentielle, på én gang præsentisk og futurisk bestemte syn, der præger Grundtvigs tale om Herrens "Gjenløsnings- og Saliggjørelses-Værk". Hvor det er på færde, rækker vores tilværelse ud over tid og rum og alle foreløbige fællesskaber.

Det er ikke kun poetisk, men også teologisk "Sole" skaber en forbindelse til de nye indledningslinjer i pinsesalmen: "I al sin Glands nu straal Solen, / Livs-Lyset over Naadestolen". Lysbilledet i første linje peger ikke kun hen på skabelseslyset i begyndelsen (1 Mos 1,3-4), men også på det andet lys, som tændtes i mørket, inkarnationslyset (Johs 1,5).²⁷ Her er det imidlertid ikke kun inkarnationens begyndelse,

²⁶ Synspunktet svarer til Stevns (1940, 52), der læser strofe 13, verslinje 1, på denne måde: *Saa(ledes) rejser vi (...)*. I str. 12-13 møder vi altså bogstavkombinationen "saa"['så'] i tre betydninger: virkning: "Saa tindre end maa", beskrivelse: "Saa(ledes) reise vi" og betoning (to gange endda): "saa prud og grand", / (...) / "Saa frydelig"), men ikke som angivelse af en tidsfølge, for eksempel: ['Så (derefter) gav vi os til at (...)'].

Tilliden til en ny dag i kirken, som viser sig i str. 10-11, er allerede her i 1826 knyttet til pinsedag, som nævnes i førstetrykket (*GSV* III, str. 11, 163). Salmen var tænkt sunget på den pinsedag, da tusindåret for Ansgars komme skulle fejres. I 1843 og 1853 udfolder denne højtid tilliden som forventning og forvisning gennem henholdsvis "Opblomstrer nu" og "I al sin Glands".

²⁷ Grundtvig besynger inkarnationens lys således i 1826:

Den salige Stund, *den Midnats-Tid*,
 Vor Herre han lod sig føde,
 Da klared det op i Øster-Lid
 Til deiligste Morgen-Røde,
 Da *Solen oprandt*, saa mild og blid,
 Som vækker os op af Døde!
 (*GSV* I, str. 2, 68; min kursivering)

Opstandelsesmotivet er neddæmpet i den anden form fra 1826, der ikke udtrykkeligt inddrager påskehændelsens virkning:

Da Lyset oprandt, som Jordens Bold
 Skal lysne udi og gløde!
 (*GSV* III, str. 2, v. 5-6, 162)

men også dens afslutning, der tages i brug med den nye formulering i anden linje: "Livs-Lyset over Naadestolen". I overensstemmelse med Rom 3,25, *AO* 1740, der har "naadestol", hvor *AO* 1992 har "sonoffer", bestemmer Grundtvig selv udtrykkeligt "Naadestolen" som korset. Det sker i salmen "Jesus er navnet mageløst", 1855 (*GSV* IV, 419-420):

Jesus er navnet under Soel,
Ene til Lægedom blevet,
Over hans Kors som Naadestol

Den bruges i salmebøgerne, også *DDS* 03, 402. Motivets store betydning for digteren ses af en version i et korrekturtryk fra 1844:

En Søndag det var i Morgengry,
Vorherre stod op af Døde!
(*GSV* IV, str. 2, v. 5-6, 70)

Her er billedet nær ved at sprænge inkarnationens enhed ved understregningen af Opstandelsens tidsmæssige sammenfald med et "Morgengry", der er uafhængigt af den "Morgen-Røde", som indtrådte "Den salige Stund, den Midnatstid, / Vorherre, han lod sig føde!" (*GSV* I, str. 2, 67). Det har digteren kunnet se. Versionen fra 1844 blev aldrig genbrugt, mens motivet fra 1826 rendyrkes på denne måde i salmen "Himlens Morgenrøde", 1850:

Himlens Morgenrøde
Sig lod paa Jorden føde
Ved Midnatstid i Bethlehem,
Den dunkle Vraa blev Lysets Hjem!
Ære være Gud i det Høie!
(*GSV* IV, str. 1, 250)

Jørgensen (2007, 99) fremhæver opstandelsesaspektet i pinsesalmens solbillede ved at henvise til den oldkirkelige metafor *sol victor*, den sejrriige sol. Som direkte inspiration for billedbrugen her er det nok mest nærliggende at tænke på metaforens udformning hos den af Grundtvig højt agtede Thomas Kingo:

Som dend Gyldne Sool frembryder
Giennem dend kulsorte Sky,
Og sin straale-Glands udskyder (...)
(*KSS* IV, str.1, 513)

Et eksempel på vidden i solbilledet hos Grundtvig findes i sidste strofe fra den første over for første strofe fra den sidste af de to salmer til 27. søndag efter trinitatis, der indgår i hans evangeliesalmer på fælles versemål fra 1855. Teksten er "Jesu forklarelse på bjerget" (Matt 17,1-9). Udsagnet: "Solen for os er Herrens Aand, / Kilden til Liv og Afgrøde" (*GSV* IV, str. 4, v. 1-2, 467), har mindelser om pinsesalmens str. 1, mens motivfællesskabet med dens str. 7 falder i øjnene med "Skinne som Sole skal Guds Børn / Evig i Faderens Rige" (*GSV* IV, str. 1, v. 1-2, 467).

Staaer med hans Blod det indskrevet (...)
(Str. 3, 1-4)

hvor “under Soel” både kan være en kosmologisk og en teologisk betegnelse. Der hentydes jo igen til ApG 4,12, om Jesus som det eneste frelsende navn “under himlen”. Af modstillingen til næste strofes første linje: “*Jesus* er navnet over Sky” fremgår det også at salmen bruger stedsbestemmelser, ikke tidsangivelser, til at markere spændingen mellem vore vilkår ‘på egen hånd’ og som indoptagne i Guds gerning i Kristus.

Når korset ses som det ultimative udtryk for Guds selvhengivende kærlighed, som det sker i de ovenfor citerede strofer fra “Hil Dig, Frelser og Forsoner”, er denne kærlighed, som udfolder sig fuldt ud i den nye slutstrofe, gennem “Naadestolen” også allerede med i den nye version af strofe 1.

Samspillet mellem solen med dens flerfoldige konnotationer, forsoningens “Naadestol” og det ubetingede livsfællesskab med Gud ved nadveren er ikke enestående for “I al sin Glands”. Vi møder det også i et helt andet stemnings- og toneleje i den lidt senere salme: “O, hvor er Naade-Stolen”, 1855-56 (*GSV* V, 106-108). Den indledes med spørgsmålet:

O, hvor er Naade-Stolen
Og Trøstens Kildevæld?
Hvor skinner Naade-Solen
For Syndens usle Træl?
(str. 1)

som stilles på baggrund af menneskets fastlåsthed i døden som “Syndens Sold” (str. 2-4; Rom 6,23) og gentages uændret i strofe 5. Stroferne 6-8 antyder forkyndelsen af forsoningen for Jesu skyld som svar på spørgsmålet, men dette gentages i varieret form som tegn på, at det foreløbige svar ikke rækker til:

Men hvor er Naade-Solen
Med Straale sommervarm?
Den ei i Skrifte-Stolen
Opløde vil min Barm.

Er den maaske i Daaben,
Saa der er Naadens Øst,^a
Hvor den fra Himmel aaben
Nedstraaler med Guds Røst!^b

^a solopgangens sted, den nye dags begyndelse

^b som ved Jesu dåb (Matt 3,17 par)

(str. 9-10)

Dette varierede spørgsmål besvares i strofe 11 med et fuldtonende ja, og "Naadens Liv (...) / Som mig min Skaber gav" restitueres. I dåben bliver dødens årsag, synden, altså tilgivet, og "Guds Fred", der lyses over dåbskandidaten, giver lægedom for dens skadevirkning, døden, og fornyer den døbttes dagligdag (str. 11-12). Den eksistentielle konsekvens fuldføres gennem forkyndelsen og i nadveren:

Det Liv han mig forlener
Med Aanden i sit Ord,
Det Liv med sit forener
Han ved sit Naadebord!

Nu er fra mig bortvejet
Al Dødens Bitterhed,
Vorherres Liv mit eget
Er i al Evighed!
(str. 14-15)

De tre store Højtider er lige så tydeligt strukturerende elementer her som i pinsesalmen, så selv om salmens modus er personligt med indadvendt alvor, mens "I al sin Glands" fremtræder fællesskabsfremhævende og med udadvendt fryd, virker de to salmer som to sider af samme mønt.

3. Gaveudvekslingen i verslinjerne 5-6 må ses i sammenhæng med forståelsen af billedet af det kristne fællesskab i tiden og i evigheden: enheden i Faderen og Sønnen, fællesskabet "Som Sole (...) / I din Eenbaarnes Herlighed". Den enhed kommer i stand gennem Jesu bøn for dem, der ved forkyndelsens ord "tror på mig" (Johs 17,20-23), et middel til eksistensfornyelse, som også møder os i nogle andre strofer fra 1853:

Kvindelil! din Tro er stor,
Skee dig som du vilde!
I det rige Naadens Ord
Sprudler Livets Kilde.

(...)

Det er stadig Herrens Ord
Til hvert Hjertelille,
Naar han seer, dets Tro er stor
Til hans Øine milde.

(...)

Syng da, Hjerter hvert, som tror
Paa Guds Søn den Lille!
Evig Tak for Trøstens Ord:

Skee dig, som du vilde!
(*GSV IV*, str. 1, 3 og 6, 325)

“Hjertelille” og “Hjerte” er her betegnelser for en samtaleafhængig person, ikke for en autonom aktør. Det viser den faste sammenstilling med gloserne ‘tro’ og ‘ord’. “Hjertelille”, en sammenskrivning som “Kvindelil”, er en næsten navneagtig, noget særegen omtale- og tiltaleform. Set sammen med parallelformen “Guds Søn den Lille” stiller den hjælperen og den hjælpne lige indbyrdes og over for Gud.²⁸

²⁸ I overordentlig personligt præget form udtrykkes det fælles vilkår for hjælperen og den hjælpne i den første version af slutlinjerne fra indledningsstrofen til “Sov sødt, Barnlille”, 1844:

I Faderens Skiød,
Med Kiærligheds Glød,
Selvanden du hviler i Senge.
(*GSV VI*, sp. 1, 281, litra a og b)

“Kiærligheds Glød” må betegne særpræget “I Faderens Skiød”, som det fremgår af linjerne fra sidst i 1850’erne:

Vor Kiærlighed i Christi Aand
(...)
Udspringer fra *den Fader-Favn*,
Hvoraftal Kiærlighed har Navn (...)
(*GSV V*, str. 6, 261 [Min fremh.])

Vi står over for en egenartet udformning af situationen med barnet, der på grund af mørket eller et mareridt er blevet angst og bange, men finder trøst og tryghed ved at få lov til at sove hos mor eller far. “Selvanden” er den ene af kun to tilstedeværende, her den anfægtede digter. Den anden er “den eenbaarne Søn, som er i Faderens Skiød” (Johs 1,18, *AO* 1819. *AO* 1992 har “i Faderens favn”).

Situationen bruges i anden udformning i slutstrofen fra “At sige Verden ret Farvel”, 1845:

Før Døden med sin Iistap-Haand,
Gjør Skiel imellem Støv og Aand,
Bortvifter Hjertes Varme,
Indslumre skal jeg da med Lyst,
Som Barnet ved sin Moders Bryst
I dine Frelser-Arme!
(*GSV IV*, str. 9, 126)

Her er det Jesu nærvær i Ordet (str. 7-8), som bringer forløsningen i dødsøjeblikkets angst, der med tidsbestemmelsen “i den sidste Natte-Vagt” (str. 6) relateres til disciplenes forfærdelse under stormen på søen (Matt 14,25-27) (Stevns 1934, 69).

Til forskel herfra er situationen ganske dagligdags i den første strofe fra “Morgenstund / har Guld i Mund”, 1853.

På samme måde som barnet ideelt set er levende afhængigt af forældre og eventuelle søskende og deres gøren og laden, er "Hjertet", "Hjertelille", "Kvindelil", eksistentielt afhængige af den instans, Grundtvig kalder Gud, og som for ham, med De tre store Højtider som virkemidler, træder nutidigt frem i ordet om og fra Jesus fra Nazareth, "Guds Søn den Lille". I "Kvindelil! din Tro" hedder det ord "Trøstens Ord", et ord, som tilvejebringer enhed og sammenhæng, – "Fred".²⁹

(...)

Han lærde os, i Jesu Navn,
Som Barnet i sin Moders Favn,

Vi alle sødt kan sove!"

(*GSV IV*, str. 1, 337)

hvor læremesteren er Gud (str. 1, v. 3: "For Natten Gud vi love"), og nærværet repræsenteres af det med komma før og efter fremhævede "i Jesu navn", jf. kursivering *Jesus* i slutstrofen fra "Sov sødt", 1850 (*GSV IV*, str. 8, 257).

Diminutiven "Barnlille" rummer derfor meget mere end traditionens tanker om størrelsesforholdet mellem Gud og mennesker. Den peger også, og især, hen på den omsorgsfulde og tillidsskabende, eksistentielle foranstaltning, det "aandelige Gjenløsnings- og Saliggjøreleses-Værk" er for Grundtvig. Et meget stærkt udtryk for, at det fællesskab, dette værk skaber, bliver til i den tillidsbårne ordveksling mellem Frelseren og den fortabte, møder vi i *Den Christelige Børnelærdom*, 1857: "Røveren paa Korset havde samme Menneske-Liv til fælles med Guds enbaarne Søn, Vorherre Jesus Kristus (...), til hvem han raabte: Herre! tænk paa mig, naar du kommer i dit Rige! og af hvem fik det sanddru, mageløs kraftige og kjærlige Svar: sandelig, sandelig siger jeg dig, i Dag skal du være med mig i Paradis!" (*US IX*, 429).

²⁹ Ligesom "Trøst" og den "Fred", den er korrelat til (se note 20), hos Grundtvig også er et socialt begreb som i GT (se note 17), bærer "Hjerte" hos ham ikke kun det elementære tillidsaspekt i menneskets forhold til Gud. "Hjerte mit" hører også til i den relation til vore medmennesker, som aktiveres ved mødet med "Livets" og "Trøstens Ord". Når bønnen om Guds skaberkræfter indgriben (jf. note 14):

O Du, som skabte Hjerte mit,
Det dybe, underfulde,
O dan det efter Hjerte dit
Til Himmel-Speil i Mulde,
Saa jeg langt meer end selv jeg veed,
Kan lære af din Kiærlighed
Om Naadens rige Fylde!

lyder, er det første led i opfyldelsen nemlig:

Da skal jeg ret med Aandens Sans,
I Lyset fra det Høie,
Faa Syn paa Støvet's Himmel-Glands
I Jesu Christi Øie (...)
(*GSV IV*, str. 5-6, 107)

Svaret på det ord er “Evig Tak”, en ubetinget, åbenhjertig tilbage-
 melding, igen kategoriseret som sang: “Syng da, Hjerte hvert”, jf. “Det
 evige Halleluja”.

Forløbet svarer til gaveudvekslingen i pinsesalmens nye afslut-
 ningslinjer: “Thi Du for Hjertet, vi gav Dig, / Gav os med ham dit
 Himmerig!” Her er der ikke tale om udveksling af tjenesteydelser.
 “Himmerig” svarer ikke til julegratialet til den medarbejder, som i
 årets løb har ydet en særlig indsats. “Himmerig” er i familie med det
 smil og det knus, der møder den tre-årige, som kommer løbende med
 en håndfuld lidt krøllede Tusindfryd af glæde over, at mor har tid til at
 lege. En negativ pendant hertil er den ældste søns afvisning af at delta-
 ge i festlighederne med kalvesteg, sang og musik i anledning af lille-
 broderens hjemkomst i lignelsen i Luk 15,11-32.

4. Strofe 7 udsynger menighedens glæde. Sammen med retfærdigheds-
 motivet “Gylden Høst” fra strofe 1 og fredsmotiverne i stroferne 3-4
 møder vi således triaden: “Guds rige er (...) retfærdighed, fred og
 glæde i Helligånden’ (Rom 14,17). Også på den måde inddrages
 Apostolicums tredje artikel. Da der desuden er helt klare henvisninger
 til første artikel gennem udsagnet: “Vor Gud og Fader uden lige”, og
 til anden artikel ved talen om “Din Eenbaarnes Herlighed” har strofen
 den samme koncentration om Treenigheden, som den, der træder frem
 i begyndelseslinjerne til strofe 1 fra 1853. Derved indlejres billedet:
 “Som Sole vi gaae op og ned / I din Eenbaarnes Herlighed”, i
 Apostolicums fortælling om den Gud, som gennem De tre store
 Højtider gennemfører sit “aandelige Gjenløsnings- og Saliggjørelses-
 Værk”, der kan beskrives som dette at forløse mennesket til det ægte
 menneskeliv. Hos Grundtvig vil dette sige en fri og åben tilværelse i
 gensidig tillid og hjælpsomhed. Med Paulus’ ord: “Så bliver da tro,
 håb, kærlighed (...). Men størst af dem er kærligheden” (1 Kor 13,13).

Skaberens indgreb, der gør “Hjerte mit” til “Himmel-Speil i Mulde”, får altså
 mennesket til at se “Støvet”, mennesket og dermed også medmennesket, på
 samme måde, som Frelseren ser menneskene, ser dem med “Himmel-
 Glands”, altså som “Himmellys, skiøndt af de smaa” (*GSV* IV, str. 6, 338).
 Dette sociale aspekt i “Fred” møder vi også i strofen:

Du veed det godt, *Guds Menighed*,
 Det ene tjener til din Fred,
 At i dit Hjerte og din Mund
 Er Troens Ord i allen Stund!
 (*GSV* V, str. 5, 126; min kursivering)

4.2.4 Konklusion

De tilføjede strofer fra 1843 og 1853, der begge medtages i de seneste salmebøger for Folkekirken, er en udfoldelse af Den tredje Højtid fra strofe 5 gennem brug af de korrelater til den: kærligheden og glæden, pinseprædikenen fra 1862 fremfører programmatisk. Omskrivningen, der følger af eller fremkalder tilføjelsen i 1853, viser ikke kun, at der i den gennemskrevne salmetekst både er en fastholden af strukturen fra 1843 og en teologisk konstans gennem årene, selv om den situation, salmen skrives ind i, ses som fornyet, og der også tages hensyn hertil. Den endelige version er derudover præget af en markant poetisk afklaring, der understøtter det saglige udsagn.³⁰

5. Epilog

Jeg har mødt det synspunkt, at den sidst tilføjede strofe i pinsesalmen var overflødig efter "Det evige Halleluja". Uanset hvordan digteren i enkeltheder har forestillet sig sammenhængen mellem Skabelses-, Påske- og Pinsesolen i strofe 1 og os som "Sole (...) / I Din Eenbaarnes Herlighed" i strofe 7, spændes der imidlertid med de to solbilleder som

³⁰ Det forhåndenværende melodimateriale giver en begrænset, men ikke overflødig hjælp til at identificere og fremlægge tekstens nuancer.

Henrik Rungs melodi fra 1859 (*DDK* 03, 239) rammer en tone, der svarer til tekstens udadvendte forsommersituation og til den eksistentielle glæde, som er salmens egentlige anliggende. Derimod har den ikke held med den opgave tillige at optage i sig den alvorlige tone fra "Naade-Stol", "Forsoner" og "Offerskaal", som er glædens klangbund. Dertil ville vel også kræves et geni som Mozarts.

Den fine Lyon-melodi fra 1562 (*DDK* 54, 191) blev efter 1889 indsungen de danske menigheder i Slesvig. Den er en anelse stillestående i verslinjerne 3-4, hvor kun første tone er forskellig i de to linjer, mens teksten jo på intet tidspunkt mister sin fremdrift, men melodien fanger fint sommernatsituationen i str. 2-3. Det er synd, at den ikke er medtaget i *DDK* 03, da den lader sangeren ane alvoren bag glæden.

Baggrunden for Thomas Laubs melodi (*DKS* 81) kan muligvis være viljen til at tilgodese de elementer, Rungs melodi må lade ligge. Det meditative præg i melodien afslutning viser, at skaberen af den melodi (*DDK* 03, 239), der har givet Grundtvigs version af Agnus Dei (*GSV* I, 490; *DDS* 03, 439) en fast plads i den danske nødverliturgi (*DDS* 03, 799-800), har ramt pinsesalmens langfredags-kontrapunkt. Dette præg bryder imidlertid på uheldig måde den fremdrift, der er i salmens hele forløb. Melodien klinger ud med en næsten isoleret tone som meloditone, ikke for eksempel som orgelpunkt i en kadence, der kunne bære melodien i et leje og med en bevægelse, som svarer til den lyse og åbne karakter i afslutningerne både af tekstens helhed og af dens enkelte strofer.

støttestrukturer en sammenhængsskabende bue fra salmens begyndelse til dens slutning. Buen bærer den naturnære indlednings forankring i skabelsestroen og den indskudte henvisning til forsoningen i Kristus videre i samklang med pinse- og forkyndelsesmotivernes inddragelse af Helligånden helt frem til den nutidsåbnende eskatologiske slutning. Derved intensiveres ikke blot den eksistentielle glæde, som gennemstrømmer salmen, men såvel nutid som fremtid og evighed fastholdes i den sag, der både bevirkes og bæres frem af forkyndelse, dåb og nadver: det "aandelige Gjenløsnings- og Saliggjørelses-Værk". Billedsprogligt talt har vi her i nutiden stadig fødderne på jorden, selv om "Det evige Halleluja", svaret på dette "Værk", er brudt ud. Når det kommer til at lyde uafhængigt af tid og rum "I din Eenbaarnes Herlighed", for nu at blive i Grundtvigs sprogverden, er det ikke en fremmed og ukendt sang, vi inddrages i.

Fordi stroferne 6 og 7 ligesom strofe 5 benytter sig af fællesskabet som indgangsvinkel og gennem glæde og kærlighed implicerer Nadveren, forstyrrer den betydelige udvidelse af salmens sidste afsnit ikke treklangsstrukturen i tekstens helhed. Samtidig viser karakteren af tekstens ændring og vækst, at denne struktur ikke er en statisk konstruktion, men en smidig organisme, som udover tredoblingen af det tredje afsnit tillader en betydelig modifikation af udtrykkene i de to første.

Samspillet mellem struktur og modifikationer røber ikke alene en sprogligt meget bevidst digternatur og/eller et medfødt poetisk geni med åbenhed over for ny inspiration inden for en allerede eksisterende sammenhæng. Det bibringer også salmen i dens lange form en enestående og overbevisende harmoni mellem poetisk friskhed, teologisk konsekvens og praktisk slidstyrke. Den er et slående eksempel på billedsprogets styrke i forhold til, for ikke at sige overlegenhed over for begrebssproget, når der skal tales om et af kristentroens eksistentielle anliggender: den menneskelige bevidstheds forhold til det grænseoverskridende i tilværelsens vilkår.

Derfor virker det næsten som en selvfølge, når det fortælles om Bent Noack, professor og forstander for Præstehøjskolen, der ellers hørte til skeptikerne over for brugen af strofe 7, at han har kaldt det afskedigelsesgrund, hvis en præst i Folkekirken undlod at lade salmen sætte på nummertavlen ved højmissen Pinsedag.

6. Forkortelser og litteratur

6.1 Forkortelser

6.1.1 Bibeludgaver

AO: Danske, autoriserede oversættelser af *Bibelen*, København. Intet årstal: AO 1992. Årstal ellers anført.

BH: Rud. Kittel (udg.) (1951), *Biblia Hebraica*, Stuttgart.

LXX: Alfred Rahlffs (udg.) (1952), *Septuaginta*, Stuttgart.

6.1.2 Grundtvigudgaver

CS: Th. Balslev (udg.) (1955), *Christenhedens Syvstjerne*, København.

GSV I-VI: Th. Balslev et al. (udg.) (1944-66), *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet Udgave*, bind 1-6, København.

HGS I-III: Ernst J. Borup og Frederik Schrøder (udg.) (1929-31), *Haandbog i N. F. S. Grundtvigs Skrifter*, bind 1-3, København.

US I-X: Holger Begtrup (udg.) (1904-09); *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs udvalgte Skrifter*, bind 1-10, København.

6.1.3 Andre udgivelser

DDS 03: *Den danske Salmebog* (2003), ISBN format C, København. Salmer angives med nr., henvisninger til prosadelen med sidetal.

DDK 54: *Den danske Koralbog* (1954), København.

DDK 03: *Den danske Koralbog* (2003), København.

DKS: Thomas Laub, *Dansk Kirkesang* (1918), København.

F²: *Festsalmer*, 2. udg. (1850), København. Citeres efter GSV.

F⁵: *Festsalmer*, 5. udg. (1853), København. Citeres efter GSV.

F⁸: *Festsalmer*, 8. udg. (1864), København. Citeres efter GSV.

FHS 06: *Folkehøjskolens Sangbog* (2006), Odense.

Gesenius: Frants Buhl (udg.) (1915) *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Leipzig.

KSS III: H. Brix, et. al. (udg.) (1975), *Thomas Kingo. Samlede Skrifter*, bind 3, København.

Malling I-V: Anders Malling (1962-66), *Dansk Salmehistorie. Salmerne*, bind 1-5, København.

Prh.: *Kirke-Psalmer udgivne til Prøve af Kjøbenhavns geistlige Convents Psalme-Comite* (1845), København (kaldet *Prøveheftet*).

R: *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt*, (1855), København. (Populært kaldet *Roskilde Konvents salmebog*).

6.2 Litteraturliste

6.2.1 Værker af Grundtvig

Balslev, Th. (udg.) (1955), *Christenhedens Syvstjerne*, København.

- *et al.* (udg.) (1944-66), *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet Udgave*, bind 1-6, København.
- Begtrup, Holger (udg.) (1904-09), *Nik. Fred. Sev. Grundtvigs udvalgte Skrifter*, bind 1-10, København.
- Borup, Ernst J. og Schrøder, Frederik (udg.) (1929-31), *Haandbog i N. F. S. Grundtvigs Skrifter*, bind 1-3, København.

6.2.2 Værker af andre forfattere

- Bjerg, Svend (2002), *Gud først og sidst: en læsning af 'Den christelige Børnelærdom'*, Frederiksberg.
- Bæksted, Anders (1978), *Guder og helte i Norden*, København.
- Corbach, Liselotte (1969), *Bjergprædikenen*, København. Oversættelse af *Die Bergpredigt in der Schule* (1956. 1962), Göttingen.
- Elbek, Jørgen (1959), "Grundtvig og de latinske Salmer", *Grundtvig-Studier 1959*, København, 7-64.
- Grane, Leif (udg.) (1959), *Confessio Augustana*, København.
- Holm, Jette (1999), "Opblomstrer nu, Guds Kirkevange!", *Vartovbogen 1999*, København, 71-80.
- Haenchen, Ernst (1968), *Die Apostelgeschichte*, 6. opl., Meyers Kommentar, Göttingen.
- Jeremias, Joachim (1969), *Bjergprædikenen – frihedens lov*, Århus. Overs. af *Die Bergpredigt*, Calver Heft 27, 1959, Stuttgart.
- Jørgensen, Theodor (2007), "En Grundtvig-salme teologisk fortolket", *Grundtvig-Studier 2007*, København, 98-107.
- Knudsen, Johs. (1976), *Selected Writings. N. F. S. GRUNDTVIG*, Philadelphia, U. S. A.
- Koch, Carl (1925), "Mystik og Menighedsbevidsthed", *Grundtvigske Toner*, København, 83-103.
- Pedersen, Johs. (1920), *Israel I-II*, København.
- Schiøler, Aage (2004), "Den kirkelige anskuelse som svar til Karon", *Grundtvig-Studier 2004*, København, 179-233.
- (2007), "Sangmotivets funktion i to tekstrettelser hos Grundtvig", *Grundtvig-Studier 2007*, København, 108-147.
- (2008), "Spænding, samspil og frisættelse" i *Grundtvig-Studier 2008*, København, 126-169.
- Stevns, Magnus (1934), "Kom i den sidste Nattevagt!", *Fra Grundtvigs Salmeværksted*, København, 1950, 58-71.
- (1940), "Nogle Naturbilleder fra Grundtvigs Salmer", *Fra Grundtvigs Salmeværksted*, København, 1950, 26-57.
- Thodberg, Chr. (1969), "Favnen og Fadervor", *En glemte dimension i Grundtvigs salmer*, København, 39-55.